

M.A. VAN DER WIJST

UIT DE KRANT 'DE ZUIDLIMBURGER' VAN 1921

De waarde van nieuws is betrekkelijk. Er waren in 1921 mensen die maar één gebeurtenis in dat jaar echt belangrijk vonden: de geboorte van Louis Augustus. Hoezeer zij gelijk hadden, kunnen wij die hem kennen bevestigen. Toch zal ik in dit artikel proberen ook de waarde van andere gebeurtenissen uit dat jaar aan te geven, door een aantal nieuwsberichten uit de krant van 1921 aan de lezer van nu ter beoordeling voor te leggen. Voor de keuze is geen streng uitgangspunt gehanteerd, er is eerder gedacht aan een soort jaaroverzicht, maar dan gemaakt na 75 jaar. Niet alleen wordt de vraag opgeworpen 'Wat interesseerde de krantenlezer – en krantenmaker – van toen?', maar ook 'Wat vinden wij interessant aan de belangstelling van de lezer uit die dagen?' Ik hoop daarbij een deugdelijk begeleider te zijn. Ik liet me steeds leiden door de vraag: 'In wat voor wereld werd het kind Louis Augustus geboren?'. Aan het beantwoorden van de vraag: 'Welke gevolgen had het geboren worden in zo'n wereld voor het kind?' waag ik me niet, hoe interessant die vraag ook is. Ik gebruikte de (niet geheel complete) jaargang van De Zuidlimburger, nieuws en advertentieblad voor de mijnstreek, een uitgave van de NV De Zuid-Limburger, Kerkrade, Einderstraat 30.¹ Het telefoonnummer was destijds nog niet tiencijferig en luidde eveneens 30. De Zuidlimburger was toen, zoals de archivaris van Kerkrade mij mededeelde, ondanks de misleidende ondertitel, een volwaardige krant.

Ter gelegenheid van jubilea en verjaardagen wordt tegenwoordig vaak een – al dan niet origineel – nummer van een krant of tijdschrift cadeau gedaan. Deze luchtige bijdrage is bedoeld om aan te geven wat men zoal kan tegenkomen in oude kranten. Het Stadsarchief Heerlen en het gemeentearchief Kerkrade bijvoorbeeld beschikken onder meer over het Limburgs Dagblad (sinds 1918) en Dagblad de Limburger en hun voorgangers, waarin facsimiles van besteld kunnen worden. Onderstaand stuk is ontstaan naar aanleiding van de vijfenzeventigste verjaardag van de erevoorzitter van Het Land van Herle, Louis Augustus. Nadere informatie over de beschreven gebeurtenissen zal de lezer zelf moeten nazoeken.

Het blad verscheen op dinsdag, donderdag en zaterdag. Jaargang 1921 was de zesde jaargang.

Modern aandoend is de vermelding in het nummer van 11 januari: "Nieuwe abonné's ontvangen gratis onzen in vier kleuren uitgevoerde wandkalender 1921". Deze abonnees betaalden f 1,50 per kwartaal. De krant bestond uit vier bladzijden op dinsdag en donderdag en acht op zaterdag. In de krant vond men in elk nummer behalve de advertenties en de ingezonden mededelingen (óók advertenties à 60 cent per regel) een hoofdartikel en/of een beschouwend artikel met godsdienstige, sociale of politieke achtergrond, en de min of meer vaste rubrieken: *Buitenland*, *Binnenland*, *Uit de provincie*, *Nieuws uit Kerkrade*, *Laat-*

ste berichten, Van over de grenzen, Mijnwezen, Sport, Onderwijs, Arbeidsbelangen, Ingezonden stukken, Rechtszaken, Wetenschap, Muziek, Kerknieuws, Kerkelijke Diensten, Posterijen en Telegrafie, Landbouw, Landsverdediging, Kunst, Financiën en Staten Generaal. Ook een feuilleton ontbrak niet. In januari las men "Koningin en martelares", later "Het geheim van den molenaar", gevolgd door "Het kruis op den Hekla" en "De deserteur".

In de rubriek *Buitenland* vraagt de redactie zich in januari al af: "Wat kost de Volkenbond?". Hierbij is vooral de verdeling van de landen in zeven klassen interessant. Tot de eerste klasse behoorden Groot-Britannië, Frankrijk, Italië, Japan, Canada, Australië, Zuid-Afrika, Indië, China en Polen. Nederland behoort tot de derde klasse samen met onder meer Brazilië en betaalde 648.000 Franse gouden francs contributie. In een later nummer wordt een beschouwing gewijd aan "De kaart van Europa". "Nooit zal een oorlog wel zulke verregaande veranderingen hebben teweeg gebracht in de wereldkaart als de groote Europeesche oorlog tot stand gebracht heeft", schrijft men: "Talloze staatjes zijn nieuw gesticht alsof een staatshuishouden geen geld kost". We lezen, dat Europa in 1914 bestond uit 26 staten en dat er nu 12 bij zijn gekomen: Finland, Estland, Letland, Litauen, Polen, Hongarije, Tsjecho-Slowakije, Ukrajine, Slavië, Georgië, Fiume en Dantzig. Daarna volgt een opsomming van oppervlakten en inwonertallen van een groot aantal landen.

Dat de Wereldoorlog, die men nauwelijks drie jaar achter zich had, veel aandacht krijgt is te verwachten. De gang van zaken in de oorlog wordt steeds weer door diverse personen ontleed. Zo had de *Nation Belge* (door *De Zuidlimburger* overigens een onbetrouwbaar blad genoemd) bericht, dat Neder-

land bij België voor interneringskosten een rekening van 25 miljoen gulden had ingediend exclusief zes procent rente en "België ... dat zoo'n hooghartigen toon tegenover ons land weet aan te slaan, zal natuurlijk niets liever doen dan zoo spoedig mogelijk zijn schulden te betalen, om dan met een blanco lei zijn eischen en verlangens tegenover Nederland meer kracht te kunnen bijzetten." Hiermee is ook aangegeven, op welke toon *De Zuidlimburger* vaak haar mening over andere landen en groeperingen weergeeft.

Wat de Belgische geïnterneerden betreft leren we uit een latere krant dat de Belgische minister van Oorlog meedeelde, dat er tijdens de oorlog 271 officieren en 30.243 militairen in Nederland geïnterneerd zijn geweest, van wie er 475 stierven. De Belgische militaire attaché heeft met de besturen der kerkhoven afspraken gemaakt betreffende versiering en onderhoud der graven op kosten van de Belgische staat.

We lezen dat de ex-chef van de Belgische generale staf, generaal De Selliers de Moraville een parlementaire enquête heeft aangevraagd, "om de rol van het Belgische leger van het uitbreken van den oorlog af tot aan den slag bij den Yser na te gaan". In een later artikel wordt vermeld "dat de regering, ondanks de mening des konings, het grondwettige hoofd van het leger, niet wilde dat de Maas werd verdedigd... Op 6 augustus 1914 's-morgens was het leger gereed zich met al zijn convooien in beweging te stellen". Men vraagt zich af, "wat er gebeurd ware, indien de Maas wèl behoorlijk door de Belgen ware verdedigd". Op 1 september lezen we, dat vier schepen de Belgisch-Nederlandse grens bij Maastricht passeerden "met 1988 lijken aan boord van Amerikaansche soldaten in den wereldoorlog bij Verdun gesneuveld... en nu op

weg naar hun vaderland".²

Een ander bericht betreft het lot van de zogenoemde Dikke Bertha's, de door de Duitsers gebruikte superzware kanonnen. De Duitse regering heeft vastgesteld dat van de zeven exemplaren er vier tijdens de oorlog onbruikbaar zijn geworden en de drie andere zijn in 1919 uit elkaar gevlogen en onttekeld. De onderdelen zijn tot geruststelling van velen tot schroot verwerkt.

Onder de kop *Nieuws uit Kerkrade* leest men, dat er plannen bestonden om het Sint Josephziekenhuis uit te breiden. "Sinds de oprichting van 't Algemeen Mijnwerkersfonds, waardoor ook de gezinsleden, zelfs inwonende ouders en schoonouders vrije verpleging in het hospitaal hebben, blijkt het hospitaal veel te klein". De financiering was nog niet rond, terwijl het A.M.F. wel "terzelfder tijd aan de gemeente Heerlen een leening gaf van driehonderd duizend gulden voor een beambtenwoning". Er was echter "voor een groot belang van degenen die dit kapitaal samenbrengen, geen geld disponibel."

Uit Heerlen zelf een bericht in de rubriek *Uit de provincie* met het kopje "Vrijheid". Door de Kamer van Koophandel aldaar waren in haar vergadering "twee belangrijke beslissingen genomen: door het bestuur zal aan den Gemeenteraad worden verzocht in het belang van de regelmatig verkeer een zogenoemde verkeersagent te doen post vatten aan het begin van de Akerstraat". Het tweede punt "der belangrijke agenda" betrof het verzoekschrift van Kruisverbond en Mariavereniging aan de Raad om op loondagen en op zaterdagmiddagen alle vergunnings- en verlofslokalen te sluiten. De voorzitter van de Kamer van Koophandel verklaarde, dat hem van abnormaal drinken nooit iets gebleken was, maar de krant voegt er fijntjes aan toe "daaruit hoeft nog niet te

le honden
laait uit
smulder
akastel
rabschen
rbeders
werkers
ond van

is ervan
Algemeen
n van de
v. J. 23
ndat de

uwe be-
licht -
noen tot
ig. naten en

minister,
regelrij
die wer
gen?

92), die
worder

indaten.
verlich-
kor zoo-
le ge-
3e ge-
ie (voor
eft), be-
laart, 2
5 April.
le ge-
f; geeft
October.

ig der
leken
reek,
ennis

ving is
or alle
honder
geestel
militair

Doep-
erson-
resking
centen.

Born,
hovon,
brook,
lboek,
wafed,
innen,
Stein,
indaat,

ten op
geves-
stijstraal
zredags
en van

voemd:
water-
leiding.

is.

Vivat Mathias

ONZEN GEACHTEN VOORZITTER
DEN HEER

MATHIAS ROHDEN,
DE BESTE GELUK- EN HEILWENSCHEN
OP ZIJN NAAMFEEST.

HARMONIE „ST. GREGORIUS“
HAANRADE.

297

Vivat Mathias

ONZEN GEACHTEN VOORZITTER
DEN HEER

MATHIAS DECKER
DE HARTELIJKE GELUKWENSCHEN OP
ZIJN NAAMFEEST.

Hartelijk toegewenscht door de leden der
Wielrijdersvereniging „Storm“
Bliejerheide.

302

Vivat Mathias

Onzen geachten voorzitter den heer

MATHIAS HAMERS
de beste geluk- en heilwenschen op
zijn naamfeest.
Toegewenscht door de leden van
de Jonggezellenclub

305 FIDELE BRÜDER, HOLZ.

VIVAT MATHIEU

ONZEN GEACHTEN VOORZITTER DEN HEER

MATHIEU THEVISSSEN
(KIPSTRAAT)

de beste gelukwenschen op zijn Naamfeest

Het Bestuur en leden van den
308 KERKRADEER POSTDUIFENBOND

Te koop of te huur
restaurant met concertzaal

voorzien van electrisch licht, gas- en
waterleiding.

301
Te bezorgen en gelegen Bliejerheiderstraat 113

KA
op 22nd
Verzeld
boekhoud
Brieven
No. 292.

GE
een bra
Kind
bij J.
295 Nie

Cha
roekt bett
delijk st.
vonder left
Bureau va

Ge
kostg
Kringrave
298

TE
drie ge
KAL
Adres bur

T
een
beste waak
Adres uut

TER
DE
K
pater
128 P

1281

Eertijds was het naamfeest belangrijker dan onze verjaardag. Blijkbaar was het in deze jaren gangbaar om voorzitters van verenigingen te vereren met een annonce in de krant. 24 februari is het naamfeest van de heilige Mathias.

75

1996 afl.3

volgen, dat het ook niet waar is." Het bericht over de "zogenaamden verkeersagent" bleef niet zonder commentaar. "Niemand dacht er blijkbaar aan, dat zoo'n posteerende verkeersagent een stin-de-weg is voor de volle vrijheid van beweging op de openbaren straat".

Een wellicht blijer bericht onder *Advertiën*: de burgemeester der gemeente Kerkrade maakt bekend, dat ter voldoening aan artikel 7 der Onteigeningswet de stukken bedoeld in artikel 6 dier wet, betreffende aanleg van een spoorweg Schaesberg - Kerkrade - Spekholzerheide ter secretarie der gemeente van 18-1 tot 7-2 ter inzage worden neergelegd. Op 21 september lezen we, dat de Eerste Kamer het wetsontwerp tot onteigening heeft goedgekeurd.

Het kerkelijk nieuws vermeldt, dat de weleerwaarde heer Leenders, rector in Vaesrade-Nuth bij een zieke "de H. Communie bracht en na de bediening te hebben verricht zakte de Eerw. rector ineen en was weldra een lijk." Hij was 45 jaar. Twee weken daarvoor was de pastoor van dezelfde parochie plotseling gestorven. Herinnerd wordt aan het bekende "subitanea mors clericorum sors, den priesters treft veelal een plotselinge dood". Dezelfde krant vermeldt een "bisschopswijding bij de wilden", welke kop duidt op de bisschopswijding van pater Verius op Nieuw-Guinea. Voor hem hadden de daar werkende zusters de bij het ambt passende kleding ter plaatse moeten vervaardigen uit oude kleren en restanten van versleten kerkelijke gewaden en vaantjes.

In 1921 werden ook de eerste stenen gelegd voor de kerken van Terwinselen (Maria Onbevlekt Ontvangen) en Eygelshoven. Een groot aantal berichten wordt gewijd aan de 19de Limburgse Katholiekendag, die dat jaar op Pinkstermaandag te Heerlen gehouden zou worden. In de krant van 18 mei vinden we

een uitgebreid verslag van de voorvergadering op Pinksterzondag van de R.K. Werkliedenbond en de bijdragen op de dag zelf van onder meer de R.K. Onderwijzersbond, de Limburgsche Land- en Tuinbouwbond, Bond 'Jong Limburg', 'Voor Eer en Deugd', R.K. Vrouwenbond, R.K. Werkgeversvereniging, R.K. Turnbond, Kruisverbond en Mariabond, het Limburgsche Groene Kruis en Mid-denstand. Om aan te geven hoeveel organisaties aan de Limburgse Katholiekendag deelnamen, meldt de krant dat de optocht "wel 120 vaandels en banieren" telde. Alle organisaties brachten in de 'discussie' een aantal stellingen naar voren, die door sprekers werden toegelicht. Zo was de eerste stelling van 'Voor Eer en Deugd': "Ook in Limburg en in het bijzonder in de mijnstreek richt de zedeloosheid onder allerlei vormen vreeselijke verwoestingen aan". De L.L.T.B.: "Zoo iemand dan mag men zeker van den boer, wiens gehele bedrijf hem voortdurend herinnert aan den Schep-per, verwachten dat hij een man zij des gebeds" en de R.K. Vrouwenbond: "De voornaamste oorzaak der stijging of daling van den Christelijken geest in bijzonder, huiselijk en maatschappelijk opzicht, is de vrouw". In eerdere oproepen stond: "Op naar den Katholieken-dag. De met gouden zonnegloed doorjuichte Pinksterdagen liggen voor ons", maar ook toen klopten de weersvoorspellingen niet altijd, want op de dag zelf "bleef de zon achter het zwarte gordijn". Het kon echter erger, want "in de nacht van maandag op dinsdag (27/28 juni) ...heeft het in het noordelijk Peelgebied zoo sterk gevoren, dat rogge en aardappelen er zeer door geleden hebben".

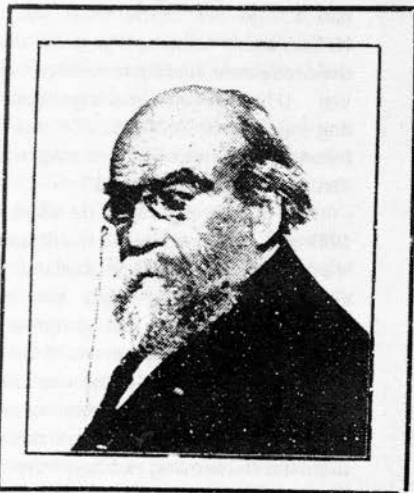
De najaarszitting van 1920 van provinciale staten werd merkwaardigerwijs gehouden op 19 januari 1921. Onder meer werd besloten tot subsidiëring met

een bedrag van f 678,- van de 'Vereniging van vrouwen tot bevordering van huiselijk geluk' ten behoeve van een middelbare handelsschool voor meisjes te Heerlen.

In de rubriek *Binnenland* onder het kopje "Kwartjesvindders gearresteerd" wordt vermeld, dat in de trein Haarlem-Amsterdam een passagier slachtoffer werd van valsspelande kaartspelers, die "hem f 800,- wisten af te zetten. Te Amsterdam werden de drie kwartjesvindders gearresteerd. Eén hunner is de beruchte David Veth". Ander nieuws uit Amsterdam betrof de deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen aldaar door de Rapaillepartij met haar lijsttrekker 'Hadje-me-maar'. Dit was een bekende drankzuchtige zwerver, Cornelis de Gelder, die onder zijn bijnaam bekend is geworden. Samen met collega-zwerver Hubertus Zuurbier behaalde hij niet minder dan 14.246 stemmen, zodat ze beiden verkozen waren. Tegenstanders van het algemeen kiesrecht gebruikten deze gebeurtenis om hun standpunt te verdedigen.³ De uitslag leidde tot diverse besprekingen met het ministerie van Binnenlandse Zaken, waarbij zelfs een snelle wetwijziging ter sprake kwam.

Het waren ook de eerste verkiezingen waaraan vrouwen mochten deelnemen. Een interessante vraag in die tijd was steeds weer hoe vrouwen hun pas verworven kiesrecht zouden gebruiken. Zelfs de uitslag van de verkiezingen voor de Pruisische Landdag werden uitgeplozen, om deze vraag te kunnen beantwoorden. Hierbij kwam de krant tot de conclusie, dat "de vrouwelijke kiezers wijzer zijn dan de mannelijke en zich, over het geheel genomen, meer voelen aangetrokken tot de rechtsche dan tot de linksche partijen". Oproepen zoals "Aan de vrouwen" en "Katholieke vrouwen van Limburg!" waren aansporingen die aan duidelijkheid niets te wensen over-

Dr. Petrus Josephus Hubertus Cuypers †

Op 3 Maart 1921 overleed te Roermond de bekende architect Dr. P.J.H. Cuypers. Bij wijze van hoge uitzondering werd zijn portretfoto in De Zuidlimburger afgedrukt.

lieten. We lezen: "De meesten Uwer hebben het kiesrecht niet verlangd. Zeer velen ervaren het met tegenzin. Velen zouden er ook nu nog liever geen gebruik van maken. Maar zij hebben ongelijk!", en "De vrouwen moeten zorgen, dat het aantal katholieke stemmen in Limburg, bij de Tweede-Kamer-verkiezingen van 1918 64.000, in 1922 naar de 150.000 gaat".

Op donderdag 3 maart lezen we: "Men seint ons uit Roermond, dat hedenochtend aldaar op 93-jarige leeftijd is overleden dr. Petrus Josephus Hubertus Cuijpers, Nederlands grootste bouwmeester". Op 5 maart staat er zelfs een foto van hem in de krant, een zeldzaamheid in die tijd, een uitgebreid artikel plus het bericht, dat zijn "stoffelijk omhulsel, gehuld in een witte pij der Dominicanen met het zwarte overkleed rust op een praalbed in een tot chapelle

ardente ingerichte zaal zijner woning aan de Maastrichterlaan. De overledene had als lid der Derde Orde van den H. Dominicus te kennen gegeven om in deze religieuze kleding te worden begraven ... (Hij had) den wensch geuit op den dag van zijn huwelijk in 1859 met Antoinette Alberdingk Thym te mogen sterven. Zijn wensch is vervuld”.

Een onderwerp dat in de krant van 1921 met grote regelmaat wordt aangesneden, is de toestand in Rusland. Met een taalgebruik, dat thans niet meer bruikbaar en zeker niet gangbaar is, wordt de situatie beschreven: “‘t Is verre van rustig in Europa. In tal van landen spert de revolutie-draak den monstermuil steeds wijder open. Arm menschedom, dat stelselmatig zich laat werpen in den chaos der verwarring, verarming en ongeloof. In Rusland, dat toch eindelijk eens de ‘zegeningen’ moest ondervinden van de hyper-moderne democratie vloeit het bloed in stroomen”. En: “Uit alle delen van Rusland komen berichten over onlusten en verzet tegen de Raden-Regeering. Dat zijn de hooggeroemde resultaten van het communisme. De knoet van den Czaar was een fluweelen handschoen vergeleken bij de ijzeren vuist van ‘n Trotsky, welke nu het afgemartelde en uitgemergelde Russische volk bewerkt!”

In Kerkrade was het rustiger. Over de raadsvergadering van 14 maart wordt gemeld: “Alle leden aanwezig; veel publiek; om half 6 opende de burgemeester de om 5 uur opgeroepen vergadering”. De grote opkomst van het publiek was waarschijnlijk te danken aan het agendapunt “Werklozen”. Na lange discussies werd hierbij besloten aan degenen die tewerkgesteld zijn bij de gemeente f 5,- à f 6,-, en aan hen die in Duitsland werken f 5,50 à f 6,50 te betalen per dag, de laatsten via een toeslag op de verdiende (gedevaleerde) mar-

ken. Bij een ander agendapunt, de aanvraag voor een vergunning tot het maken van muziek op een piano in een verlofslokaliteit, zegt de voorzitter, dat ook “de kinderen van herbergiers die pianoles willen nemen, zulke lessen dienen te houden in de huiskamers. Ook repetities dienen niet gehouden te worden in verlofslokaliteiten.”

Op 1 januari 1921 telde Kerkrade 25.447 inwoners, een vermindering van 3.436 personen in één jaar. Hierover maakt de krant zich nogal druk. Was er verkeerd geteld, vroeg men zich af. Tenslotte werd de volgende verklaring gegeven: verreweg de meeste vertrokken waren mensen die zich wegens de oorlog vanuit Duitsland en België hier vestigden en nu weer waren vertrokken. “Een groote factor in deze was ook de woningnood, welke ten gevolge van de overbevolking in deze gemeente heerste, omdat er in de oorlogsjaaren nagenoeg niet werd gebouwd”. De Belgen en Duitsers bleken ook vaak op zolderkamertjes te hebben moeten wonen.

Op 16 april staat in de krant: “Overall in den lande wordt er druk gewerkt aan de combinatie van gemeenten. Het hardst misschien in Zuid-Limburg”. Diverse mogelijkheden worden aangegeven. Op Hemelvaartsdag, 5 mei, werd een viertal vergaderingen gehouden in verband met de actie om Spekholzerheide met delen van drie aangrenzende gemeenten samen te voegen. De drukbezochte vergaderingen hadden plaats in het patronaat te Spekholzerheide, café Bulkens op de Heerlerbaan, de R.K. bijzondere school van Terwinselen en café Göbbels te Beitel. Volgens de plannen zou de nieuwe gemeente twee mijnen, de Willem-Sophie en staatsmijn Wilhelmina op haar grondgebied krijgen. Er werden reeds tekeningen met de nieuwe grenzen verspreid. Ook in de gemeenteraad werd uiteraard over de gemeentelij-

ke herindelingsplannen gesproken.

Op 8 september komt het "provinciaal ontwerp van de samenvoeging tot nieuwe gemeenten" in de krant. De nieuwe gemeente 'Waubach' zal gaan bestaan uit Ubach over Worms en Eygelshoven met een deel van Nieuwenhagen. De nieuwe gemeente Heerlen komt tot stand door samenvoeging van Schaesberg met delen van Heerlen, Brunssum, Hoensbroek en Nieuwenhagen. Het nieuwe Brunssum zou gaan bestaan uit delen van Brunssum, Schinveld en Heerlen. Verder zou, wat de oostelijke mijnstreek betreft, de nieuwe gemeente Simpelveld bestaan uit Simpelveld en Bocholtz. Voorzichtigheidshalve had men aan de nieuwe gemeentenamen de letters "c.a." (cum annexis) toegevoegd. Eén en ander zou volgens de provinciale plannen moeten ingaan op 1 januari 1923. De spelregels waren al gereed en gepubliceerd, maar er is niets van terechtgekomen.

In de krant van 14 mei trekken twee films de aandacht. In bioscooptheater Tonhalle wordt 'De roovers der lucht' vertoond. "Dit buitengewone filmwerk is gewijd aan hen, die de beschaving steunden met hun ondernemingsgeest en moed ... Het is een grote stap van de trekschuit van vroeger tot de reisluchtlimousine van heden". De andere aangeprezen film is 'De Bloedhond' in de Hollandia-bioscoop in Spekholzerheide. "Weer een van de schitterende Amerikaanse filmen van The Catholic Art Association, dezelfde maatschappij die onlangs de ontroerende katholieke film 'Het geheim van de biecht' uitbracht... Het is een sociaal drama en geeft het conflict tusschen arbeiders eener groote staalfabriek en hun patroon". In verband met de honderdste geboortedag van Sebastiaan Kneipp werden er in Bad Wörishofen in Beieren drie dagen lang (17-19 mei) grote jubileumfeesten ge-

viert, zo meldt de krant van 14 mei in een gehele kolom, gewijd aan de op 17 mei 1821 geboren "prelaat die zich verdiepte in de waterheekunde en in den loop der tijden tallooze zieken en lijdenden de gezondheid schonk".

Regelmatig verschijnen er in de krant lijsten van Posterijen en Telegrafie van "onbestelbare brieven en briefkaarten, van welke de afzenders onbekend zijn". Zelfs op 18 juni aan het Gemeentebestuur van Kerkrade. Zou de brief geweigerd zijn wegens strafport? We weten het niet.

Blijkbaar was er bij de mensen, ook in die tijd, onduidelijkheid over de aard en het karakter van de Derde Orde, een organisatie voor leken die zich nauwer verbonden wilden zien met een specifieke kloosterorde. Er wordt althans veel aandacht aan geschonken. In verband met een spreektuur van de bekende pater Borromeus O.F.M. in Bleijerheide werd één en ander uit de doeken gedaan. De krant schrijft: "De Derde Orde is geen gebeden-bond of aflatenbroederschap... Wanneer men verlangt toe te treden, ontvangt men het kleed der Derde Orde namelijk koord en scapulier en men begint het noviciaat of proefjaar... Na het proefjaar volgt de professie, men verbindt zich uitdrukkelijk (echter niet onder zonde) en in het openbaar geeft men zijn woord erop, dat men de geboden van God en van de Kerk en de Regel zal onderhouden. De regel verplicht tot maandelijksche Biecht en communie en bezoek der maandelijksche vergaderingen, verder tot het dagelijks bidden van 12 Onze Vaders en Weesgroeiten met Eere zij de Vader, tot het onderhoud van twee vastendagen in den loop van het jaar... Dus kan men veilig zeggen: als de tertiarius zijn professie aflegt, verbindt hij zich om, in de wereld blijvende, te streven naar volmaaktheid".

Films van en met Charles Chaplin waren in Nederland in 1921 blijkbaar al zo bekend dat zij door Jamin in advertenties werden gebruikt. Ook in De Zuid-Limburger verscheen voor Sinterklaas een advertentie voor dit populaire snoepgoed. Deze scene van Chaplin en het kind is ontleend aan de film 'The Kid' uit 1920.

Er waren intussen in Kerkrade nieuwe telefoonnummers bijgekomen. Naam en adres van de abonnees worden netjes in de krant vermeld.⁴ Het waren allemaal opeenvolgende nummers en hiermee kwam men tot nummer K 84, maar inmiddels waren er ook een paar vervallen, meldt de krant ons. Onder de titel "Wrange vruchten" lezen we een bericht uit Amerika, dat de tijdgeest goed weergeeft: van de V.S. wordt gemeld dat het aantal echtscheidingen daar jaarlijks de 100.000 te boven gaat. "Dat is 1 per 10 gezinnen... Na de lauwe, weeë bloedlucht welke eenmaal opsteeg boven de stille oorlogsvelden, waait nu een pestwalm van zedeloosheid over de geteis-

terde volken! Wrange vruchten van den zondeboom".

Op 7 juli speelde voetbalclub F.C. Kerkrade een internationale wedstrijd en wel tegen F.C. Liga uit Praag, "bekend van de Olympische Spelen in Antwerpen... De Tsjechen spelen een klas hoger dan onze eerste klassers". Het bericht over de komende wedstrijd wordt afgesloten met "Onzen Hollandschen (sic) sportluitjes veel succès. De nederlaag moet zoo klein mogelijk uitvallen". Op 9 juli lezen we: "... ruim 500 toeschouwers woonden deze ontmoeting bij. De wedstrijd eindigde buiten verwachting in een 3-1 overwinning voor F.C. Kerkrade". Onder de kop "Zuigelingensterfte onder de Rooms-Katholieken" wordt bekendgemaakt dat de gemiddelde sterfte bij kinderen jonger dan één jaar bij katholieken blijkens cijfers over 1881-1920 tweemaal zo groot is als bij niet-katholieken. Een goede verklaring heeft men niet, hoewel als gedeeltelijke verklaring wordt gezien de grootte van de gezinnen, waardoor niet voldoende zorg mogelijk is en minder borstvoeding kon worden gegeven dan bij niet-katholieken.

De rubriek *Wetenschap* maakt melding van een mededeling van Marconi, dat men (als vervolg op zijn uitvinding) nu via verdere proefnemingen het mogelijk heeft gemaakt "den draadlozen dienst onafhankelijk van alle weersgesteldheden gedurende 24 uren ononderbroken te onderhouden".

De meeste aandacht kreeg de "Staking op de Domaniale Mijn te Kerkrade", een kop die vanaf dinsdag 2 augustus tot 17 september met extra grote letters in elk nummer stond met zeer uitgebreide berichtgeving. De staking was uitgeroepen op een "meeting", gehouden op zondag 31 juli "te 6 uur op het terrein achter de R.K. Centrale in Niersprink". De vergadering was belegd

door de vier samenwerkende bonden in verband met de voorgenomen loonsverlaging. Johan Werry, vrijgestelde van de Protestant Christelijke Mijnwerkersbond was degene die als laatste het woord voerde en mede namens de Algemene Bond van Christelijke Mijnwerkers, de Algemene Nederlandsche Mijnwerkersbond en de Neutrale Mijnwerkersbond de staking proclameerde. "Hierna verspreidde zich kalm de duizendkoppige menigte". Het stakingsbureau was gevestigd in zaal Herberichs op de Markt te Kerkrade. Besloten was om op 1 augustus allen gezamenlijk en gelijktijdig de arbeid neer te leggen, uitgezonderd de pompmachinisten.⁵ Er werd in de krant dagelijks een lijst gepubliceerd van giften ten bate van de stakers. Pas op 17 september lezen we in de krant: "De stakingsleiding besloot met algemene stemmen te adviseren a.s. Maandag (19 september) allen wederom het werk te hervatten". Na een algemene stemming werd dit voorstel aangenomen. De onderhandelingen konden weer worden hervat.

Intussen was op 9 augustus de advertentie voor de openbare verkoop van "het mooie en in één complex zeer aangenaam gelegen en door een beek doorsneden landgoed Nieuw-Ehrenstein" verschenen. En wat lezen we in de troonrede van koningin Wilhelmina? Onder meer de aankondiging van een wetsontwerp "dat beoogt de mogelijkheid te openen om vrijstelling van militaire dienst te gaan verlenen aan hen die daartegen ernstige gewetensbezwaren koesteren". Op zondag 18 september werd in alle kerken van Nederland een bisschoppelijk schrijven voorgelezen over de te stichten katholieke universiteit. Regelmatig worden de mensen via de krant opgeroepen om deel te nemen aan een retraite. Deze meditatiedagen werden apart gehouden voor diverse

groeperingen uit de samenleving. Zo lezen we over een "retraitenhuis voor vrouwen te Roermond, Kapellenlaan..." Deze was speciaal bestemd voor "jongedochters uit dorpen".

Ook in 1921 kwamen er inbraken en diefstallen voor. Zelfs in die mate, dat soms herinnerd wordt aan "moderne Bokkenrijders", maar "veel van hetgeen van de Bokkenrijders verteld wordt, behoort tot het rijk der phantasie". Het boekje van Sleidana "is thans alleen in enkele bibliotheken aanwezig". Op zondag 13 november had de feestelijke opening plaats van het Gezellenhuis 'Ons Te Huis', het voormalig Ursulinenklooster. Onder meer mgr. Schrijnen, bisschop van Roermond, mgr. ir. Poels, hoofdalmoezenier van Sociale Werken en adviseur van de Werkliedenbond, de Z.E. heer A. van de Venne, directeur van Rolduc, de Z.E. heer pastoor-deken Franck en burgemeester Habets van Kerkrade, die dat jaar voor een nieuwe ambtsperiode benoemd was, waren hierbij aanwezig en voerden het woord.

Onder het kopje *Buitenland* wordt vermeldt dat België inmiddels vier vrouwelijke burgemeesters heeft. Veel aandacht werd ook besteed aan de moord op 26 augustus op het Duitse Rijksdaglid Mathias Erzberger, die tijdens een wandeling was neergeschoten met een revolver. De moord zou, zo wordt steeds gemeld, tot gevaarlijke spanningen kunnen leiden in Duitsland. Over de begrafenis en de opsporing van de moordenaars wordt bijna elke aflevering bericht. Over rampen werd toen net zoals nu geschreven. Bijvoorbeeld de ontploffing in de aniline- en sodafabriek te Oppau met honderden doden en grote schade tot in Mannheim, Heidelberg en Ludwigshaven.

In de rubriek *Binnenland* wordt in december bericht dat dr. Frederik van Eeden in de kapel van het klooster der

paters Benedictijnen te Oosterhout is gedoopt.⁶ Verder ontving de krant bericht dat in Heerlen op 25 december het lijk was gevonden van een manspersoon, afkomstig uit Zevenbergen, die thuis hoorde in de keet Bergerode met als slotzin: "De geneesheer constateerde verstikking door jenever". Tenslotte wordt op 31 december, als de krant schrijft: "Het jaar 1921 ligt kreunend en reutelend op de stervenssponde", ons mede-

gedeeld dat de komende Driekoningen (6 januari) geen onthoudingsdag zal zijn. "Wij deelen onze lezers mee, dat op den feestdag van Ephenanie (vrijdag der volgende week) volgens de canon 1252 van den nieuwen codex het gebruik van vleesch is toegestaan".⁷

Als we zo de diverse berichten in de krant overzien, kunnen we concluderen dat er in de laatste 75 jaar toch heel wat is veranderd in de berichtgeving.

Noten:

1. Met dank aan de gemeentearchivaris van Kerkrade voor diens voortreffelijke medewerking.
2. Hoe betrouwbaar zijn zulke berichten? Wellicht zijn de lichamen eerst naar Nederland overgebracht en van daaruit naar de V.S. verscheept.
3. De partij was juist door Erich Wichman opgericht om het algemeen kiesrecht belachelijk te maken. De belangrijkste programmapunten waren de vijfcentsborrel en vrij vissen en jagen in het Vondelpark. De verdere zetelverdeling in Amsterdam was: SDAP 14, Rooms-katholieken 8, Vrijheidsbond 5, Christelijk-Historischen 4, Antirevolutionairen 4, Communisten 3, Vrijzinnig Democraten 2, Neutrale Partij, Christen-Democraten en Den Hertog elk 1.
4. De nieuwe abonnees waren: Slagerij Diederens, Holzstraat 11, Slagerij Frankort-Rompen, Kipstraat 30, Slagerij Hennen, Nullanderstraat 84; Fotograaf van Gelder, Kipstraat 2; filiaal N.V. Maastrichtse Broodfabriek, Einderstraat 38; Antonius-drogisterij Lenssen-Zeyen, Einderstraat 49; Slagerij Lochtman, Einderstraat 22; Autogarage Debets, Gruppellostraat 13; de Geldersche Credietvereniging, Hoofdstraat 1, de directeur van het Sint Josephziekenhuis, Oranjestraat 7; Banketbakkerij Prevoo, Markt 5 en het café van de heer Thomas, Markt 54.
5. Deze moesten zorgen dat het grondwater in de mijn afgevoerd werd, anders zou de hele mijn te gronde gaan.
6. Frederik van Eeden (1860-1932) was een van de Tachtigers en schrijver van o.a. De kleine Johannes (1887) en Van de koele meren des doods (1900). Hij had tussen 1889 en 1907 de ethisch-communistische werkgemeenschap Walden opgericht en geleid.
7. De "nieuwen codex" is het handboek voor kerkelijk recht uit 1913.

M. VAN DIJK

JOS. GILLISSEN (1889-1961), VOETBAL- KAPELAAN VAN DE MIJNSTREEK

Hubert Joseph Maria Gillissen werd in 1889 in Rimborg geboren.¹ Hij doorliep vervolgens het gymnasium van het klein-seminarie te Rolduc. Na het volbrengen van zijn priesterstudie aan het groot-seminarie in Roermond werd hij 1916 door bisschop mgr. Schrijnen tot priester gewijd. Zijn eerste opdrachten als zielzorger brachten Gillissen naar het hart van de snel groeiende en roerige mijnindustrie: hij werd rector van het 'Gezellenhuis Ons Thuis' en kapelaan van de St. Pancratiusparochie in Heerlen.²

De katholieke zuil

In zijn 21 Heerlense jaren maakte J. Gillissen zich zeer populair. Hij raakte, evenals zijn grote voorbeeld Dr. H. Poels, betrokken bij de zogeheten 'katholieke sociale actie'. De katholieke kerk en haar voormannen wensten de katholieken zo veel mogelijk in principiële R.K. organisaties en verenigingen tesamen te brengen. Op deze wijze wilde men de weerbaarheid van de gelovigen tegen de 'gevaaren' van de moderne, industriële samenleving vergroten. Bij die gevaaren dient men niet in de laatste plaats te denken aan de socialisten, die in Maastricht en in de Mijnstreek snel terrein wonnen.³ Zo werd Gillissen (mede)oprichter, bestuurder en geestelijk adviseur van een groot aantal R.K. bonden, organisaties en verenigingen. Bekend, en nog steeds bestaand, zijn onder andere Het Groene Kruis en de fanfare St. Joseph.

In 1937 vertrok Gillissen naar Borgharen, waar hij vijf jaar lang pastoor was. In 1942 werd hij benoemd tot pastoor van Simpelveld, waar hij tot aan zijn dood in 1961 zou blijven. Ook daar was hij zeer geliefd vanwege zijn grote sociale betrokkenheid en zijn zachtmoedig karakter. Hij was een groot kindervriend en stelde zich verdraagzaam op tegen de protestanten in zijn parochie en het 'probleem' van de gemengde huwelijken. Zelf liefhebber van een glas bier of wijn en een goede sigaar was hij er zich van bewust dat de wil van zijn parochianen weliswaar sterk kon zijn, maar het vlees zwak tot zeer zwak. Bekend werd hij door zijn grote passie: de duiven. Gezegd wordt dat hij zich 's zondags regelmatig de komst van de duiven liet influisteren door een misdienaar, waarna de mis opvallend snel was afgelopen. Hij kreeg dan ook de bijnaam van 'Duivenpastoor van Nederland'. In deze bijdrage staat echter die andere passie van J. Gillissen centraal: het voetbalspel.

Opkomst en verspreiding van het voetbalspel

De fenomenen sport en voetbal zijn in de tweede helft van de negentiende eeuw uit Engeland komen overwaaien.⁴ Zeker vanaf ca. 1830 werd op een aantal Engelse public schools het 'football' beoefend, dat nog zeer vaag was gereguleerd. Sommige 'Old Boys' richtten na hun schooltijd voetbalclubs op en trachtten tot vormen van competitie te komen.

Het gebrek aan uniforme spelregels leidde tot de oprichting van de Football Association in 1863. Tijdens de preliminaire vergaderingen hadden zij die de rugby-spelregels waren toegedaan zich van de voetbalrichting afgescheiden en een eigen bond opgericht. De spelregels die door de Association werden opgesteld leidden tot de ontwikkeling van het zeer populaire 'soccer', dat als de basis geldt van het hedendaagse voetbal. Reeds in 1885 werd de mogelijkheid geschapen beroepsvoetbal te beoefenen.⁵

Studenten, militairen en handelslieden uit het alom tegenwoordige imperium van Groot-Brittannië exporteerden hun favoriete sport en spel. Meestal geschiedde dit tesamen met atletiek en andere Engelse sporten, zoals hockey, tennis en cricket. Vooral de betere kringen waren ontvankelijk voor de Engelse liefde voor de 'sports'. Antwerpen was de bakermat van het Belgische voetbal. In 1880 speelde daar op een militair oefenplein de 'Antwerp Football Club'. De ontwikkeling zette zich voort in Luik,

Brugge, Brussel en andere steden; een aantal clubs speelde met Engelse leden. De oudste Duitse club was de 'Berliner Fussballklub' (1888), gevolgd door Germania (1888) en Victoria Berlin (1889). In 1891 werd de Duitse Voetbal- en Cricketbond opgericht, in 1897 gevolgd door de zelfstandige Duitse Voetbalbond (DFB). In Rusland werd in 1891 een eerste verbond gesloten te St. Petersburg, en wel tussen drie clubs van aldaar gevestigde Engelsen en één Russische vereniging. De voormalige Britse koloniën Nieuw-Zeeland (1891), Voor-Indië (Pakistan; 1892) en Zuid-Afrika (1892) waren de eerste buiten-Europese gebieden waar werd gevoetbald in een 'landelijk' georganiseerd wedstrijdssysteem.⁶

Nederland

Ook voor Nederland geldt dat vóór 1880 slechts incidenteel is gevoetbald. En ook hier speelden Engelsen een grote rol. Mogelijk is al vóór 1865 gevoetbald in Enschedé, door gespecialiseerde Engelse

Gedenkt in het H. Misoffer en Uw gebed

de Zeereerwaarde Heer

**Hubert Joseph Maria
Gillissen**

Pastoor te Simpelveld

Geboren te Rimburch 23 oktober 1889

Priester gewijd 8 april 1916

Kapelaan aan de St. Pancratiusparochie te Heerlen en
Rector van het Gezellenhuis aldaar 1916-1937

Pastoor te Borgharen 1937-1942

Pastoor te Simpelveld 1942-1961

Overleden in het St. Jozefzickenhuis te Heerlen
6 december 1961

Zijn lichaam te ruste gelegd op het kerkhof
te Simpelveld 11 december 1961

Dankbaar gedenken wij deze grote priester die als „rector” te Heerlen en later als pastoor in Borgharen en vooral in Simpelveld gewerkt heeft voor de mensen die hij alle liefhad. Vroom, eevondig, joviaal, goedge en hartelijk van aard wist hij iedereen voor zich te winnen zodat hij ontelbare vrienden had. Jarenlang ijverde hij voor de sociale actie en de katholieke sportoefening, waarvan hij het belang voorzag in een zich snel ontwikkelende mijnstreek. Het verenigingsleven ging hem bijzonder ter harte. Achter zijn forse gestalte ging een sterke persoonlijkheid schuil met een ontstemmig doch ook warm kloppend hart. Hij werkte zolang zijn lichaamskrachten dit toelieten en toen God van hem het lijden vroeg, berusste hij en vertrouwde op God.

Bidden wij allen, naar wie zijn zorg en liefde uitging, uit dankbaarheid dat zijn ziel door Gods barmhartigheid in vrede moge rusten.

arbeiders en technici die in tijdelijke dienst stonden van Twentse textielabrikanten. Georganiseerd voetbal werd rond 1885 in Twente geïntroduceerd door de industrieel J.B. van Heek, die het spel tijdens zijn studietijd in Engeland had leren kennen.⁷ Ook is er mogelijk al vroeg gevoetbald op enkele Jesuïeten-colleges in Nederland, zoals die te Vianen en Culemborg. Het spel werd er geïntroduceerd door jonge fraters die enige tijd in Stonyhurst (Engeland) hadden gestudeerd, en daarna als surveillanten op de colleges het spel aan de leerlingen doorgaven.⁸

Hoe dit ook zij, van groot belang is geweest de oprichting van de Haarlemse Football Club in 1879, door W.J.H. 'Pim' Mulier (geb. 1865) en enkele kornuiten, allen uit gefortuneerde Haarlemse kringen. Mulier bracht niet alleen iets nieuws, maar propageerde, organiseerde en verbreidde ook de beoefening van deze (Engelse) sporten en atletiek. Hij, de 'captain of sports', introduceerde en zette zich in voor veldlopen, cricket, tennis, hockey en 'bandy' (ijshockey). Maar ook de schaats- en wielrensport, waarvoor hij geen pionierswerk meer hoefde te verzetten, stonden in zijn warme belangstelling. In 1908 bijvoorbeeld drong hij er bij de Friese Ijsbond op aan een eerste Elfstedentocht te organiseren, hetgeen op 2 januari 1909 geschiedde. Overigens was Mulier zelf een zeer verdienstelijk en veelzijdig sportman.⁹

In 1889 volgde de oprichting van de Nederlandsche Athletiek- en Voetbalbond (NAVB), en in 1895 een zelfstandige voetbalbond (NVB). In de periode tot circa 1900 was het voetbal, zoals gezegd, voornamelijk beperkt tot de betere milieus en had het meer het karakter van een gezelligheidsspel dan van een wedstrijdssport. Ook kwam er weerstand tegen de beoefening van het voetbalspel, vooral uit pedagogische, medische en

kerkelijke hoek. Het spel werd onesthetisch en te ruw bevonden, voornamelijk bestemd voor dommekrachten.¹⁰ Via Amsterdam, Den Haag en Rotterdam echter verspreidde het voetbal zich langzaam, maar onstuitbaar verder over het land. Eerst het westen en oosten, later het noorden en het zuiden van Nederland. In Noord-Brabant werd het spel uit 'Holland' geïntroduceerd, zoals te Den Bosch (1890), Tilburg en Breda, waar het vooral onder militairen populair werd.¹¹ Het aantal leden van de Nederlandsche Voetbalbond liep op van circa 250 in 1890 tot 2.369 in 1900 en van zeven aangesloten verenigingen in 1890 naar 57 in het jaar 1900.¹²

1900-1924: popularisering en verzuijing

In de eerste twee decennia van de twintigste eeuw raakt het voetbal in een stroomversnelling. Het elitaire karakter van de sport neemt af en het spel ontwikkelt zich tot een publiekstrekker. Dit proces wordt nog eens versterkt tijdens de mobilisatie van 1914-1918: honderduizenden 'gewone' jongens en mannen uit alle hoeken en gaten van het land komen tijdens hun militaire dienst in aanraking met sport en het voetbalspel. Het is immers een eenvoudige en aangename invulling van de vrije tijd, die ook nog eens goed is voor de lichamelijke conditie¹³. Bovendien komt het spel in toenemende mate in de warme belangstelling van de schrijvende pers te staan; vooral de vele matches tussen teams uit de grote steden en de internationale wedstrijden worden op soms hartstochtelijke wijze verslagen.¹⁴ De groeiende populariteit zien we uiteraard terug in de cijfers: Het aantal bondsleden – enkel NVB – groeide van 2.360 in 1900 tot 28.200 in 1924. Het aantal tot de NVB toegetroten verenigingen steeg van 57 in

1900 tot 291 in 1924.¹⁵

Ook het voetbal viel in deze periode ten prooi aan de maatschappelijke ontwikkeling van de verzuiling: het uiteenvallen van de Nederlandse samenleving in scherp gescheiden levens- en wereld-beschouwelijke groeperingen. Vanaf 1915 begonnen de katholieken met het oprichten van zelfstandige voetbalbonden in hun diocesen, gevolgd door de overkoepelende RKNVB en de Rooms-Katholieke Federatie (RKF), ook wel 'RK Voetbalbond' genoemd.¹⁶ In 1926 volgde de socialistische Nederlandse Arbeiders Sportbond (NASB), in 1929 de protestantse Christelijke Nederlandse Voetbalbond (CNVB), om enkel de belangrijkste bonden te noemen.¹⁷

Ook standsverschillen bleven lange tijd de voetbalgeesten scheiden. In Amsterdam bijvoorbeeld heeft men niet alleen protestantse, katholieke, socialistische en joodse voetbalbonden gekend, maar ook de Amsterdamsche Voetbalbond (1894) en, in 1904 opgericht naast en tegenover de AVB, de Amsterdamse Volksvoetbalbond (AVVB). In 1911 kwam daar nog de Amsterdamse Kantoorvoetbalbond bij.¹⁸ Vermeldenswaardig is nog dat in 1922 serieuze pogingen in het werk zijn gesteld om met spelers en verenigingen uit de betere standen tot een eigen, elitaire competitie en voetbalbond te komen; de pogingen van deze zogeheten 'Corinthians-beweging' liepen uiteindelijk op niets uit.¹⁹

Limburg

In onze provincie werd het vroegste voetbal gespeeld in de Maassteden Venlo, Roermond en Maastricht en op de kostscholen van de als zeer goed bekend staande katholieke onderwijsinstututen, zoals bijvoorbeeld Rolduc. De V.V. T.H.O.R. uit Roermond was al in 1891-1892 aangesloten bij de NAVB. In

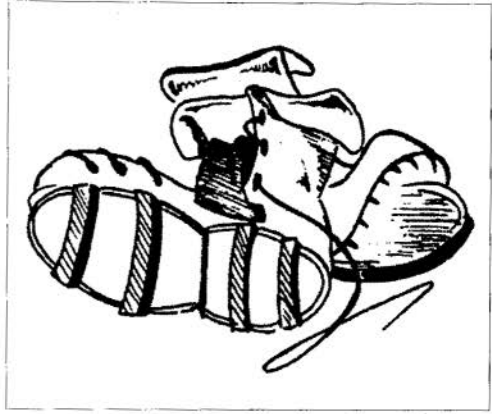
Roermond zou het voetbal bekend zijn geworden met behulp van twee leerlingen van de H.B.S. aldaar: P. Maas, rechtsbuiten van Rapiditas Rotterdam en Jhr. Van de Does de Bye, linksback van Wilhelmina Den Bosch.²⁰ In 1900 ontstond RVV (Roermond), in 1902 MVV (Maastricht), in 1903 VVV (Venlo). Heerlen en Hoensbroek kenden zeker in 1908 al een voetbalclub. Het ontstaan van het Heerlense 'Olympia' moet mogelijk zelfs één of twee jaar vroeger worden gedateerd. Olympia was de club van de uit Breda afkomstige mijnopzichter Harry Bockmeulen, die later gedurende vele jaren zou fungeren als voorzitter van de LVB, en in die hoedanigheid de confrontatie met de RKLVB van Gillissen zou aangaan.²¹ De Limburgsche Voetbalbond (LVB) werd opgericht in 1908. Deze bond zou met zeer veel bestuurlijke en organisatorische problemen worden geconfronteerd. Ir. Kips, in 1908 voorzitter van de overkoepelende NVB, merkte twintig jaar later op dat zij daar hadden "te kampen met de eigenaardige maatschappelijke, dikwijls ook religieuze toestanden en de groote afstanden (tussen noord en zuid, MvD), die onze pogingen, om tot een bevredigende organisatie van het voetbalspel in die provincie te geraken, in den weg stonden".²²

Ook in Zuid-Limburg speelden de kostscholen een belangrijke rol in de verspreiding van het voetbal. Leerlingen en studenten brachten in de grote vakantie het spel – en een voetbal! – mee terug naar hun geboortesteden en -dorpen. In Sittard bijvoorbeeld werd het spel rond het jaar 1901 door liefhebbers uit Rolduc op de Markt gespeeld. Ook de plaatselijke jongens gingen meedoen. Na de grote vakantie vertrokken de Rolduciens mét bal en andere benodigdheden, zodat de Sittardse jongens nu zelf moesten sparen, vervolgens ballen, schoenen en kleding en dergelijke inkopen in Amster-

dam, en een eigen club beginnen.²³ Verenigingen uit steden en grote dorpen verrichtten op hun beurt weer zendingswerk op het platteland. Zo zouden er bijvoorbeeld op zondag 18 mei 1913 in Kerkrade zogeheten seriewedstrijden worden gehouden, waaraan ook Duitse clubs mee zouden doen. Maar ook derden werden in de gelegenheid gesteld met de voetbal kennis te maken: "Ook voor de niet voetballers bestaat er gelegenheid het bruine monster eens te bewerken, en wel bij het goaltrappen en ver trappen, waaraan ieder kan deelnemen."²⁴

Jos. Gillissen en de oostelijke Mijnstreek

Gillissen is in zijn jongensjaren op Rolduc in aanraking gekomen met het voetbalspel. Het was daar al vroeg populair. De grote onderwijsinstelling kende een sportcultuur met voetbal, cricket, hockey (Unitas) en handboogschieten. In het voetbal waren er rond 1920 al meerdere clubs voor de verschillende afdelingen van onderwijs, zoals Minor, Sparta, Pan-ta Rei en Sempre Avanti, elk met een eerste en tweede team. Zij speelden een onderlinge competitie. Het sterke 'Rolducsch elftal' fungeerde als overkoepelend team.²⁵ In 1911, tijdens het directoraat van L. Schrijnen, de latere bisschop van Roermond, had men al de beschikking gekregen over een heus voetbalveld. Blijkens een bijdrage in het Rolduc's Jaarboek van 1921 zou er mogelijk rond 1897 al zijn gevoetbald. De oud-Rolducien Bomans, afkomstig uit Rotterdam, vertelt hier in 'Hoe ik op Rolduc kwam' dat hij zijn voetbalschoenen, bal en "scheenplaten" liet nasturen, in de hoop dat er kon worden gevoetbald.²⁶ Vanaf welk jaar er op Rolduc georganiseerd werd gevoetbald, is echter niet bekend. Het is waarschijnlijk dat jongens

'Koelschoon'. Voetbalschoenen waren vroeger lang niet voor iedereen weggelegd. Veel goedkoper dan de echte leren 'schloeben' waren de hoge werkschoenen, waarvan men de hak aftrok en het loopvlak en de hak voorzag van dwars gespijkerde strips in plaats van noppen. (uit: Gedenkboek RKEVV Laura-Eygelshoven 60 jaar, 1979, p. 18)

als Bomans, uit de gegoede katholieke families uit het westen des lands, het spel op Rolduc introduceerden.

Hoe dit ook zij, een aantal Limburgse jongens maakten hier kennis met het spel en introduceerden het op hun beurt in hun geboortedorp. De 19-jarige Jos. Gillissen was in 1908 de initiatiefnemer tot de oprichting van 'zijn' eerste voetbalclub: 'Koningin Wilhelmina' in Rimburch, één van de eerste clubs in de oostelijke Mijnstreek. De club speelde aanvankelijk alleen vriendschappelijke wedstrijden tegen Duitse teams uit de nabije omgeving, en dan nog alleen in de grote vakanties.²⁷ Onder 'club' moet men zich hier in deze jaren, evenals elders, nog niet teveel voorstellen. Met een man of elf, een bal, een weide en wat hout voor de goals had men al een club. Deze waren meestal even snel - lees: na de grote vakantie - weer ter ziele als zij opgericht waren. In 1916 richtte hij de R.K. Sportvereniging 'Velocitas' op

W.J.C. Binck (1882-1971), 'Voetbalmissionaris van Nederland', één van de grondleggers van de katholieke sportbeweging in Nederland. (Foto: archief KNVB Limburg, Nieuwstadt)

(gymnastiek, korfbal en voetbal), met een veld op de Molenberg. De voetbaltak werd in 1923 verzelfstandigd onder de naam V.V.H.; daarmee ligt *Velocitas* mede ten grondslag aan het huidige Heerlen Sport.²⁸ Op Heerlerbaan richtte hij in 1916 of 1919 'Apollo' op, de voorloper van RKHBS.²⁹ Ook in Simpelveld bleef hij nauw betrokken bij het voetbal, onder andere als geestelijk adviseur van de Simpelveldse Boys, nu SV Simpelveld. Gillissen heeft zich overigens destijds sterk gemaakt voor de totstandkoming van deze fusievereniging.³⁰

Maar Gillissens belangrijkste prestaties op het gebied van de rooms-katholieke voetbalorganisatie ligt in zijn betrokkenheid bij de diocesane RKLVB (Rooms-Katholieke Limburgsche Voetbal Bond). Op 24 juni 1917 werd in Heerlen, op instigatie van de bisschop van Roermond en in navolging van de ontwikkelingen in andere bisdommen, de

RKLVB opgericht. We schetsen de ontwikkelingen die hieraan vooraf gingen.

'Het leren gevaar'

De snelle popularisering van sport in het algemeen en voetbal in het bijzonder dwong de katholieke zielzorgers en pedagogen tot een duidelijke standpuntbepaling. Met argusogen volgde men het grote succes van de nieuwe, niet-katholieke ('neutrale') voetbalclubs bij de jonge, mannelijke bevolking. Gedurende de periode van ruwweg 1915-1925 ontspan zich in katholieke kring, en vooral in de jeugdzorg, een boeiende discussie over de voors en tegens van het voetbal voor de katholieke jeugd. Een breed scala van argumenten leidden tot standpunten die varieerden van botte afwijzing door oudere en conservatieve geestelijken tot groot enthousiasme bij een aantal, vooral jonge voetbalgekke kapelaans, de 'voetbalkapelaans'.

Het zou te ver voeren om hier nader op al deze discussies in te gaan.³¹ Invloedrijk waren de woorden én daden van de Bredase kapelaan W.J.C. Binck (1882-1971), één van de grondleggers van de katholieke sportbeweging in Nederland.³² Bincks bijzondere aandacht gold de Bredase leerplichtvrije jeugd, met name de arbeiders- en middenstandsjongens. Hij besepte al snel dat, waar andere vormen van jeugdwerk, zoals de patronaten, faalden, het voetbal wél in staat was veel van deze jongens te enthousiasmeren en van de straat af te houden. Hij erkende de grote opvoedkundige waarde van het spel, mits het goed georganiseerd werd. En goed georganiseerd betekende in Bincks ogen: katholiek georganiseerd. 'Evangeliseer het onvermijdelijk', zo zou men zijn devies kunnen samenvatten; en dit werd het devies van menig katholiek voorman. Deze pragmatische visie werd door

kapelaan H. van de Brink in tijdschrift Het Patronaat aldus verwoordt: "Wij moeten zoveel mogelijk probeeren, jongens te ontrukken aan den invloed der slechte omgeving. Moeten wij daarvoor een voetbalclub oprichten, welnu, dan doe men dat (...). Of men nu voor of tegenstander van het voetbalspel is, wat maakt dat uit."³³

In een belangrijk artikel in De Maasbode van 26 november 1915, onder de titel "Het leeren gevaar", somde Binck de gevaren op van het ongeorganiseerd en neutraal georganiseerd voetballen. In de eerste plaats dreigde het onderhouden van de godsdienstplichten eronder te lijden. Veel wedstrijden voor de junioren en lagere seniorenelftallen, georganiseerd door de NVB, vonden in de regel op zodagochtend plaats. 's Middags kon iedereen dan mee naar de wedstrijden van het eerste elftal. Misbezoek en bijeenkomsten van godsdienstige verenigingen schoten er dan bij in. En voor de uitwedstrijden moest men soms ver reizen, zonder fatsoenlijke begeleiding. De omgang met andersdenkenden werd zo wel erg gemakkelijk gemaakt, aldus Binck. Onzedelijke praatjes, liedjes en handelingen zouden de katholieke zeden aantasten. Als de jonge sporters de 'neutrale invloed' als normaal zouden gaan ervaren, dan kon dat tot onherstelbare schade leiden. Binck zag in het voetbal zelf geen bedreiging maar een uitdaging. Het moest dan wel in katholieke verenigingen en bonden worden georganiseerd. En wel snel: voor het einde van de grote Europese Oorlog en de Nederlandse mobilisatie zou er een katholieke voetbalorganisatie moeten zijn. De vele militairen die wilden blijven voetballen moesten daarin opgevangen kunnen worden. Anders zou de slag om de katholieke voetballers onherroepelijk door de 'neutralen' worden gewonnen.

En W.J.C. Binck ging meteen aan de slag. De Bredase club Vitesse werd de katholieke vereniging Bredania. Via brieven en spreekbeurten ging hij met zijn ideeën en plannen de boer op. Spoedig zette hij met een tiental verenigingen een eigen competitie op, gevolgd door de oprichting van een diocesane voetbalbond, de "Rooms-Katholieke Voetbalbond Noord-Brabant, Westelijk deel". In een aantal kranten en tijdschriften, zoals De Katholieke Sportillustratie, werden zijn ideeën opgepakt. Om zijn ideaal, een landelijke katholieke voetbalbond, zelfstandig en gelijkwaardig naast de NVB, gestalte te geven, zocht hij medestrijders aan in andere diocesen. In Limburg vond hij onder andere in de Roermondse bisschop L. Schrijnen een warm voorstander van katholiek georganiseerd sporten.

De geboorte van de RKLVB

Ook bisschop Schrijnen ging onmiddellijk tot actie over. "In alles Roomsch en steeds bijeen!": met deze en soortgelijke leuzen trachtte de kerkelijke leiding in toenemende mate de rooms-katholieke sporters voor de eigen R.K. organisaties te winnen.³⁴ Hij droeg in 1916 aan de jonge kapelaan Jos. Gillissen, bijgestaan door pater Victorius Beekman OFM (R.K. Sportvereniging 'Kimbria') uit Maastricht, op om de mogelijkheid van de oprichting van een katholieke voetbalbond te onderzoeken.

Gillissen en Beekman stuitten echter op de nodige problemen. De Limburgsche Voetbalbond floreerde; de verenigingen stonden niet te wachten op een nieuwe bond. In Maastricht en vooral in de Mijnstreek was de bevolking van een heterogene religieuze samenstelling. Anders gezegd: er waren vele niet-katholijken. Daarom achtte Binck een katholieke voetbalorganisatie in deze belangrijke

Het Heerlense 'Olympia' in 1909. In het midden, met bal, de mijnopzichter Harry Bockmeulen. Deze zou later tot 1929 voorzitter zijn van de LVB, de grote tegenspeler van de RKLVB van J. Gillissen. (Foto: archief KNVB Limburg Nieuwstadt)

delen van Limburg van het grootste belang. Bovendien hadden de mijndirecties eigen 'neutrale' sport- en voetbalverenigingen opgericht, die speelden in eigen (staats)mijncompetities. Aan het spelen in deze verenigingen waren, zeker voor het mijnpersoneel, grote voordelen verbonden. De mijnverenigingen waren dan ook bij de katholieke voetballers populair.³⁵

Jos. Gillissen besloot te wachten en via vele gesprekken met bestuurders en parochiegeestelijken en het houden van voorlichtingsavonden verenigingen tot een principieel katholiek standpunt te bewegen. Bij voldoende belangstelling kon men dan overgaan tot de officiële oprichting van een katholieke, Limburgse voetbalbond. Hiertoe werd een aparte commissie in het leven geroepen en met behulp van onder meer een circulaire een publiciteitsoffensief gestart.³⁶ Bovendien opende hij, samen met de voorzitter van de R.K. Patronatenbond, onderhandelingen met de LVB. Het bestuur van deze bond bestond grotendeels uit katholieken en was niet ongenegen om zich tot een katholieke voetbalbond te reorganiseren. Het bestuur bleef echter vasthouden aan een grote mate van zelf-

standigheid voor zichzelf en de aaneengesloten verenigingen. Er volgde een langdurige briefwisseling, maar de zaak raakte in een impasse. Gillissen legde de resultaten voor aan bisschop Schrijnen. De bisschop van de Roermondse diocesis achtte de eisen van de LVB onaanvaardbaar. Daarmee was de definitieve beslissing gevallen.

Tijdens een vergadering op 24 juni 1917 werd in het Gezellenhuis in Heerlen door een twintigtal Zuidlimburgse verenigingen de Roomsche-Katholieke Limburgsche Voetbalbond (RKLVB) opgericht, met als bestuursleden dr. Mekel, H. Bus, A. Kockelmans en geestelijk adviseur Jos. Gillissen.³⁷

Moeilijke jaren

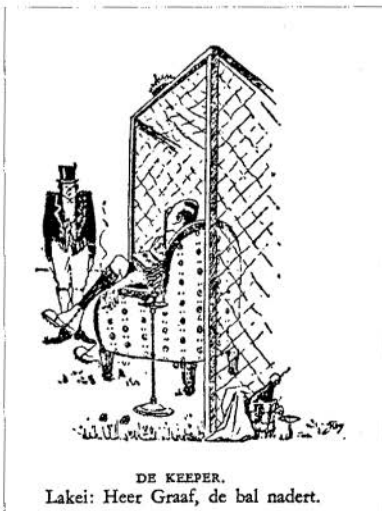
De eerste jaren waren niet gemakkelijk.³⁸ De voorsprong van de 'neutrale' clubs was groot. De betere accommodaties, de bestuurlijke en organisatorische kwaliteiten en het hogere spelpeil van de door de kerkelijke leiders vermaledijde 'neutralen' hadden ook op de katholieke spelers een grote aantrekkingskracht. De overgang naar een principieel katholieke vereniging, aangesloten bij de RKLVB,

was voor menig voetballer een sportieve achteruitgang. Veel clubbesturen, groten-deels bestaande uit katholieken, zaten ook niet op de RKLVB-competities te wachten: de minder interessante tegenstanders betekenden sterk dalende entreegelden, een belangrijke financiële aderlating voor de clubs. Daar kwam in de Mijnstreek de populariteit van de 'neutrale' mijnverenigingen nog eens bovenop. Bovendien stond de grote invloed die de parochiegeestelijkheid ("geestelijk adviseurs"), de bisschop en de "zwarte" bond kregen ook veel roomse voetbalenthousiasten niet aan. Dit gold te meer waar de praktische (lees: financiële) ondersteuning van de nieuwe katholieke clubs door de kerk te wensen overliet. Veel katholieke voetballers en verenigingsbestuurders in Zuid-Limburg en elders zaten dan ook in dubio: katholiek of neutraal? RKLVB of LVB?

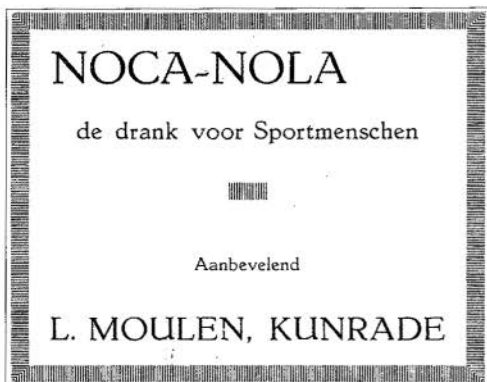
Deze factoren maakten velen tot wei-

felaars. De gevolgen bleven niet uit. Zich terugtrekkende of overlopende voetballers en verenigingen, clubs die even snel weer verdwenen als zij waren opgericht, een wirwar van snel veranderende clubnamen, en in de loop van het seizoen leeglopende competities deden de katholieke voetbalzaak geen goed. Van circa 1922 tot 1928 brak er dan ook een duidelijke crisis uit, met teruglopende aantallen clubs en leden. In 1924 zwichtte de diocesane bond van Breda zelfs voor de druk van de grotere aangesloten roomse verenigingen, trok zich terug uit de RKF en zocht aansluiting bij de 'neutrale' competities. De voor de rooms-katholieke bonden zo pijnlijke 'Bredase kwestie' (1924-1930) – het was voor een roomse vereniging blijkbaar goed mogelijk in 'neutrale' competities te spelen – was geboren.³⁹

De crisis is ook duidelijk af te lezen van de cijfertjes. Tussen 1921 en 1926 hal-

Niet iedereen was blij met de popularisering van het edele soccer. Begin jaren '20 trachtten een aantal elitaire clubs en heren uit de hoge kringen een eigen, elitaire voetbalbond op te zetten, de zogeheten 'Corinthians'-beweging. Deze poging was tot mislukken gedoemd en leidde tot veel verontwaardiging en spotprenten zoals deze. (uit: C. Miermans, Voetbal in Nederland. Assen 1955)

Een advertentie uit het jubileumboekje RKLVB 1917-1927. In de jaren '30 kocht een Amerikaans concern van de fa. Moulen in Kunrade de rechten op de naam Noca-Nola. Het leek teveel op de naam van één van de topmerken van het concern: Coca-Cola.

verde het aantal leden en bij de RKLVB aangesloten verenigingen. De neergang werd nog versterkt door de algehele malaise die in deze jaren het Nederlandse voetbal beheerste. Over de oorzaken van deze tijdelijke neergang is weinig concreets bekend. Was het nieuwe eraf? Waren de sporters het onverkwikkelijke geruzie tussen de verschillende bonden – in Limburg de RKLVB en de LVB – beu? Zorgde de economische recessie in deze jaren voor financiële problemen?⁴⁰ Ongetwijfeld heeft ook de vele negatieve publiciteit – ruw spel, vechtpartijen, drankmisbruik, betalingen – rond het voetbal in het begin van de jaren twintig een rol gespeeld.⁴¹

De auteur van het jubileumboekje 1917-1927 van de RKLVB nam geen blad voor de mond, en sprak in 1927 van “den warboel van thans”. Hiermee doelde hij op het gebrek aan goede afspraken inzake de overgang van spelers en verenigingen en het overnemen van roeyementen tussen de RKLVB en de LVB. De schuld hiervan zou zijn gelegen bij het zonder reden door de LVB opzegen van

de overeenkomsten van 17 april 1923. Ook werd erkend dat bijvoorbeeld wat betreft de accommodaties er een “achterstand” was. Maar tevens werd de sporters een gebrek aan eenheid en katholiek saamhorigheidsgevoel, aan *sensus catholicus*, verweten.⁴²

Brochure van de Bondsadviseur

Om de neergang van de roomse voetbalbeweging in Limburg een halt toe te roepen werd ook de hulp ingeroepen van Jos. Gillissen, medeoprichter en “Bondsadviseur” van de RKLVB. Hij schreef daartoe in december 1925 een brochure met de titel “Kunnen wij daaraan medewerken?”.⁴³ Dit geschrift werd verzonden naar de clerus in het diocesis Roermond.

Na een voorwoord van bisschop Schrijnen gaat de auteur op zoek naar de oorzaak van het achteruitlopen van het ledental van de RKLVB en het overlopen van verenigingen naar de neutrale LVB. Ook de parochiegeestelijkheid werd op haar verantwoordelijkheid gewezen: “Het komt ons voor dat de Eerw. Geestelijkheid in deze niet voldoende medewerking verleent, omdat zij niet genoeg op de hoogte is van den toestand van zaken in de voetbalsport en niet genoeg den ernst van den toestand doorschouwt. Vandaar, dat bij gebrek aan geestelijke leiding in verschillende plaatsen de clubs van zelf gedreven worden in de richting der neutraliteit. Daarom meent de schrijver een dringend beroep te moeten doen op de volle medewerking der Limburgsche geestelijkheid”. Er zijn ook enkele praktische wenken voor het steunen van de plaatselijke verenigingen door de priesters opgenomen. Het argument van de “sport-overdrijving” mag de priesters er niet toe brengen deze steun te weigeren. Het gevaar van de neutrale sportbeweging ligt

immers op de loer! In het seizoen 1926-1927 werd een duidelijke kentering zichtbaar: het ledental steeg snel. Dit werd mede toegeschreven aan de positieve uitwerking van de brochure van Jos. Gillissen.⁴⁴

Het bleek het begin van een bloeiperiode. Na een aantal moeilijke beginjaren

werd de RKLVB succesvol en in de jaren '30 raakte grote delen van Limburg bezaaid met vele grote en kleine RKKV's. Jos. Gillissen zou tot de gedwongen opheffing van de RKLVB in 1940 als adviseur en vertegenwoordiger in overkoepelende organisaties bij 'zijn' RKLVB betrokken blijven.⁴⁵

Noten:

1. Tenzij anders vermeld zijn de gegevens voor de inleidende levensschets ontleend aan een krantenartikel van Jef Bonten, 'Pastoor Joseph Gillissen, duivenmelker', in de Drielandenpost van 15 april 1987.
2. In een parochiekroniek over de jaren 1863-1965 lezen we bij het jaar 1916 onder andere: "... werd benoemd tot kapelaan de eew. heer Joseph Gillissen, deze is voornamelijk bestemd om de sociale werkzaamheden in de parochie te doen. Toch moet hij ook zielzorg uitoefenen. Hij is in 'Ons Thuis' gezellenhuis als rector gehuisvest. Zijn zielzorg bestaat vooral in biechthoren op hoge dagen, huis- en ziekenbezoek in de buurt van Ons Thuis en catechismus geven"; SAH, ASPH, inv.nr. 368, onder 1916.
3. Vergelijk onder anderen Jos Perry, Roomsche kinine tegen roode koorts. Arbeidersbeweging en katholieke kerk in Maastricht 1880-1920. Amsterdam 1983.
4. C. Miermans, Voetbal in Nederland. Maatschappelijke en sportieve aspecten. Assen 1955, 22-105.
5. Idem, 54-57.
6. Idem, 60-61.
7. Idem, 67.
8. Idem, 68.
9. Idem, 85-92.
10. Idem, 94-98.
11. Idem, 101.
12. Jubileumboek KNVB 1889-1939, onder redactie van A. van Emmenes. Z.p. 1939, bijlage 5 en 6.
13. C. Miermans, Voetbal in Nederland, 119-125.
14. Idem, 105-109.
15. Jubileumboek KNVB 1889-1939, bijlagen 5 en 6.
16. Idem, 135-136, en Marjet Derks en Marc Budel, Sportief en Katholiek. Geschiedenis van de katholieke sportbeweging in Nederland in de twintigste eeuw (= KDC Scripta 5). Nijmegen 1990, 31-65.
17. C. Miermans, Voetbal in Nederland, 137-141.
18. Idem, 115-117.
19. Idem, 141-157.
20. Idem, 102.
21. Op 24 juli 1929 gaf het Limburgsch Sportblad een speciaal feestnummer uit ter gelegenheid van het afscheid van H. Bockmeulen als voorzitter van de LVB; zie Driekwart eeuw voetbal in bronsgroen (75 jaar KNVB-Limburg), samengesteld door Theo Vaessen. Z.p. 1983, 39.
22. Idem, 13.
23. C. Miermans, Voetbal in Nederland, 102.
24. Nieuwe Limburger Koerier, 17 mei 1913.
25. Vergelijk het overzicht 'Sport en Spel' in Rolduc's Jaarboek 1 (1921) 39-43.
26. Idem, 77-78.
27. Vergelijk de Feestgids RKKV Rimburch 1908-1983, 29-31.
28. Vergelijk Heerlen Sport 75 jaar jong. 75 jaar voetbalhistorie in Heerlen 1916-1991, samengesteld door Maurice Raemaekers. Heerlen [1991], 5-10.
29. Idem, 5. De voorgeschiedenis van RKHBS (1925) is verwarrend, want er circuleren een aantal clubnamen en vele veldwisselingen; vergelijk Jubileumuitgave 75 jaar RKHBS 1916-1991.
30. De Nieuwe Limburger, 7 december 1961.
31. Ik verwijs hier slechts naar M. Derks en M. Budel, Sportief en katholiek, hoofdstuk 4. Deels samenvattend, deels aanvullend: Marjet Derks, Sport en spanning. De katholieke voetbalbeweging in het interbellum, in: Leidschrift 5 (1988) 81-103, vooral 84-92. Een deel van de discussies speelde zich af in tijdschriften als: Het Patronaat. Maandblad voor leiders van r.k. patronaats- en jongelingsverenigingen in Nederland - de patronaats- en congregatieverenigingen waren zeer beducht voor de nieuwe voetbalverenigingen -, Ons Sportblad en De Sportillustratie. Zie voor W.J.C. Binck onder anderen M. Derks en M. Budel, Sportief en Katholiek, 37-42. Tenzij anders vermeld is de onderstaande informatie over kapelaan Binck aan deze publicatie ont-

- leend.
33. Geciteerd in M. Derks en M. Budel, Sportief en katholiek, 69.
 34. De slagzin is onder andere te vinden in het 'Eerste Jaarboekje' van de Maastrichtse congregatie-voetbalclub R.A.P.I.D. (Roomsche Adel Prijkt In Daden), Maastricht [z.j.; 1920?], 15. Een deel van deze pagina is ook afgedrukt in: Driekwart eeuw voetbal in bronsgroen, samengesteld door Theo Vaessen (Jubileumboek 75 jaar KNVB-Limburg). Z.p 1983, 24. Enkele jaren later verscheen de spreuk in het Gedenkboek 1917-1927 R.K. Limburgsche Voetbalbond, z.p. 1927, 7.
 35. Vergelijk M. Derks en M. Budel, Sportief en Katholiek, 41.
 36. De bisschoppelijk goedgekeurde circulaire werd gepubliceerd in De Limburger van 11 november 1916. Er werd gewezen op de succesjes van RK clubs als "onze eerste Limburgsche R.K. Voetbalclub 'Quick' te Sittard" en op de oprichting van diocesane voetbalbonden elders in het land. De oprichting van de RKLVB werd aangekondigd, en een deel van de reglementen gepubliceerd. Ook werd de start van een eigen periodiek ("Ons Sportblad") gemeld. Voorzitter van de "voorlopige Commissie" was dr. S.L. Mekel uit Schinnen, secretaris J. Collombon uit Sittard en adviseur "J. Gillissen, Kapelaan, Gezellenhuis, Heerlen".
 37. Vergelijk M. Derks en M. Budel, Sportief en katholiek, 42 (hier abusievelijk 24 juli 1917); Driekwart eeuw voetbal in bronsgroen, 19. Het gekleurde, maar informatieve Gedenkboek R.K. Limburgsche Voetbalbond 1917-1927, 11-40, geeft een redelijk gedetailleerd overzicht van de eerste jaren van de RKLVB. In deze eerste jaren bestond er overigens nog min of meer een scheiding tussen noord en zuid; strikt genomen werd op 24 juni 1917 niet de RKLVB maar de "R.K. Zuid-Limburgschen Voetbalbond" opgericht. Op 1 juli 1919 besloten de afdelingen Noord en Zuid tot één RK voetbalbond over te gaan.
 38. Zie voor de moeilijke eerste jaren van de katholieke bonden M. Derks en M. Budel, Sportief en katholiek, 47-64, en Marjet Derks, Sport en spanning, 92-99.
 39. Zie voor de 'Bredase kwestie' M. Derks en M. Budel, Sportief en katholiek, 51-56. In 1928 ging de bezorgde Roermondse bisschop Laurentius Schrijnen zich met de zaak bemoeien: "Een groote moeilijkheid blijft de situatie in Breda. Men kan wel zeggen aan onze voetballers: in Breda wil men even principieel handelen, als in de andere deelen des lands en wanneer daar een andere regeling bestaat, dan is het slechts voorloopig en zal deze verdwijnen, zoodra de toestanden daar gunstiger worden, maar onze jongens zullen ons tegenwerpen: 'wat daar kan, kan ook elders'. Wanneer in Breda niet spoedig een kentering komt, geloof ik, dat wij het spel verliezen. Zou Breda willen medewerken, dan is er wel hoop, dat wij het spel winnen." 'Het spel' is de enigszins eufemistische aanduiding van de bisschop voor de strijd tussen de algemene ('neutrale') en bijzondere (hier: rooms-katholieke) voetbalbonden om de gunst van de kerkelijke voetballers.
 40. Het Gedenkboek 1917-1927 RKLVB stelt in het verslag over het jaar 1922-1923: "Dit jaar stond niet meer in het teken van vooruitgang, de reactie die overal gekomen was, kwam noodzakelijkerwijze ook in de sport. De algemene malaise in binnen- en buitenland, de valutakwestie enz., dat alles was reden dat de verenigingen met financieele moeilijkheden hadden te kampen ..."
 41. Marjet Derks, Sport en spanning, nt. 12 vermeldt bijvoorbeeld twee artikelen uit 1922, een hoofdartikel in De Maasbode onder de titel "De verkeerde geest in de voetbalbeweging" en één in De Tijd, "De verwording van de voetbal-sport".
 42. Gedenkboek 1917-1927 R.K. Limburgsche Voetbalbond, respectievelijk 25, 26 en 40.
 43. Helaas kon ik niet op tijd over de tekst van deze brochure van Jos. Gillissen beschikken. Een exemplaar is aanwezig in Nijmegen, Archief N.K.S., st. 776 (oude inventarisatie). De informatie over de inhoud is ontleend aan de korte bespreking in Gedenkboek 1917-1927 R.K. Limburgsche Voetbalbond, 34-36.
 44. Gedenkboek 1917-1927, 36.
 45. Voor Gillissens (adviseurs)werk voor onder andere de RKF en de Interdiocesane Voetbal Competitiebond (IVCB), en de door de Duitse bezetter afgedwongen samsmsmelting tot één nationale voetbalbond, zie M. Derks en M. Budel, Sportief en katholiek, hoofdstuk 6 ("Naar een nationale voetbalbond").

W.A.J. MUNIER

BIJ WIJZE VAN EPILOOG: NOG ÉÉN KEER PIERRE GEERTS EN DIONYSIUS PENNERS

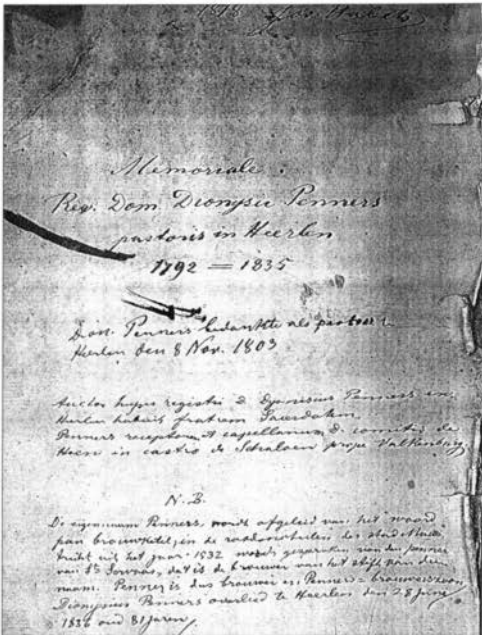
Pierre Geerts en zijn kansen voor een herbenoeming

In een brief van 5 juni 1807 aan Henri Partouns, die in dat jaar zijn voorganger Pascal-Louis Del-Ruelle als commissaris te Maastricht was opgevolgd, had bisschop Jean-Evangéliste Zaepffel de kandidatuur van Mathias Schweitzer voor de vacante succursale van Schin op Geul nog afgewezen, omdat hij het taaleigen van de plaats niet of niet voldoende zou kennen.¹ Hij werd daarom ongeschikt bevonden. Er moest dus worden uitgekoken naar een ander, zo besloot hij deze passage. Er volgt dan een zeer uitvoerige passage over de mogelijke terugkeer van Pierre Geerts, wat aan de wens van velen in Schin op Geul zou beantwoorden. Dat werd Zaepffel van verschillende kanten meegedeeld. Hij liet zich daarom in deze brief omstandig uit over deze eventualiteit. Het begon allemaal bijzonder fraai: "A tout péché miséricorde". Dat werd onmiddellijk concreet met enkele opmerkingen die hierop neerkwamen: wanneer ik maar voldoende zekerheid had dat hij van zijn verkeerde ideeën is teruggekomen, dan zou ik hem best wel weer willen gebruiken. Al bleef dan natuurlijk nog de vraag open of dat in Schin op Geul kon of moest gebeuren.

Ook die gedachte heeft Zaepffel beziggehouden. Die verkeerde ideeën had Geerts immers daar in volle openbaarheid, ook vanaf de preekstoel, te berde gebracht. Hadden de ontkenningen van de betrokkene, zo vraagt men

zich af, dan toch niet geholpen?² De bisschop was er in ieder geval van overtuigd dat die ideeën de gewone man en vrouw in de geloofsgemeenschap hadden bereikt. En radicaal verkeerd waren ze! Op vele punten waren ze strijdig met de standpunten en praktijken van de regering. Die waren ook door de Heilige Stoel bekrachtigd. Geerts had dat niet willen inzien. Het kostte geen enkele moeite zijn afwijkingen op te sommen. Zaepffel noemde achtereenvolgens de foutieve standpunten van Geerts ten aanzien van de verplichting tot het betalen van de tienden, de verkoop van kerkelijke goederen en de eed van trouw die de ambtenaren moesten afleggen. Geerts had immers de absolutie geweigerd aan mensen die zich aan zulke zaken hadden bezondigd. Heel zijn gedrag was bijgevolg in strijd met de bedoelingen van het hoogste gezag in kerk en staat. De bisschop had hem bij zich ontboden en hem in tegenwoordigheid van de vicaris-generaal dit alles onder ogen gebracht. Geerts bleef bij zijn ideeën en weigerde gevolg te geven aan alle aansporingen zich aan de bestaande praktijk te conformeren. Zijn afkeer van het gouvernement dat hem van zijn post had verdreven ging zelfs zo ver dat hij weigerde de voorgeschreven gebeden voor de keizer te verrichten.

Het was duidelijk dat de bisschop het niet zag zitten, ook al verklaarde hij zich bereid het advies van Partouns te horen en er rekening mee te houden. Dat hield echter niet in dat hij Geerts ook

De voorpagina van het zogeheten 'dagboek van Penners', aanwezig in het archief van de Pancratiuskerk in het Stadsarchief Heerlen.

voor een andere plaats ongeschikt achtte. Hij herinnerde aan de al eerder getroffen beslissing dat de ambtsuitoefening van Geerts op plaatsen die meer dan drie mijl van Schin op Geul verwijderd waren niet uitgesloten behoeft te worden. Die afstand was vanzelfsprekend bedoeld om verder contact met mensen in Schin op Geul te verhinderen. Wel verbond hij er enkele beperkingen aan met betrekking tot de biechtstoel en de openbare instructie. Laat hem maar een keer bij u komen en houd hem dit alles goed voor ogen.

Onder die voorwaarden zou hij, zo vervolgt de bisschop, voorlopig in Oud-Valkenburg kunnen functioneren. Met verbazing neemt men in het licht van de voorgaande passages kennis van deze plaats. Oud-Valkenburg was toch op nog

geen drie mijl van Schin op Geul verwijderd! De verbazing wordt nog groter bij de nadere uitwerking van deze gedachte. Geerts zou zelfs een volledige functie in Oud-Valkenburg toebedacht kunnen worden. De heer van de heerlijkheid, Maximiliaan Hoen, zou wel bereid moeten zijn hem de pastorie ter beschikking te stellen.³ Natuurlijk zou dat moeten gebeuren met instemming van de huidige bewoner, de bejaarde heer desservant Mathias Damoiseau, die wegens zijn vele verdiensten alle consideratie verdiende.⁴ Voor hem zou een andere woning beschikbaar moeten komen. Geerts zou dan de pastorie kunnen betrekken. 'Houd dan Schin op Geul maar in reserve voor Louis Nicolaj,⁵ want die zou ik toch veel liever in Schin op Geul zien dan Geerts', zo besloot Zaepffel deze passage.

Het ging gewoon allemaal niet door. Geerts was niet van zins uit De Heek te vertrekken. Hij verkoos na al de spannende jaren in Schin op Geul de nodige rust. Het zou een emeritaat worden van lange duur. Hij overleed in De Heek in de leeftijd van 96 jaar op 17 oktober 1846. Over de vele jaren van dit emeritaat is weinig of niets bekend. We weten niet of hij daar of in de omgeving nog priesterlijke bedieningen heeft uitgeoefend en of hij waar dan ook van de hem toebedachte volmachten gebruik heeft gemaakt. Ook is niet bekend of hij nog ooit met zijn vroegere standplaats relaties heeft onderhouden. Slechts eenmaal in deze jaren wordt zijn naam vermeld in een kroniek van de parochie Schin op Geul. Dat gebeurde toen zijn derde opvolger, Paulus Joseph Vincken (1817-1825),⁶ in 1819 het initiatief had genomen twee oude klokken om te laten gieten tot één grote met een gewicht van 1414 pond.⁷ Toen het ogenblik gekomen was om deze klok door de toenmalige kantonpriester van Gulpen, D.G. Merckel-

bach, te doen inzegenen, werd Pierre Geerts uitgenodigd de plechtigheid met zijn tevenwoordigheid op te luisteren. Men was hem kennelijk nog niet vergeten. Zijn naam kwam zelfs met die van enkele andere aanwezigen op het rand-schrift van de klok te staan onder vermelding van zijn eretitel: "chori exstructor bene meritus", wat zoveel wil zeggen als: 'de zeer verdienstelijke bouwheer van het koor'.⁸

Daarmee werd de herinnering aan een van de belangrijke gebeurtenissen uit zijn lange pastoraat voor vele jaren vastgehouden. Tijdens de Duitse bezetting is deze klok uit de toren neergehaald, zoals ook met de klokken tijdens het pastoraat van Geerts door de Fransen was gebeurd. De inscriptie met vermelding van de verdienste van deze priester is daarmee ook verdwenen. Dit vormt voor mij de aanleiding om binnen afzienbare tijd deze episode uit de bouwgeschiedenis van de kerk van Schin op Geul opnieuw op te halen en te beschrijven. Met deze mededeling besluiten we hier deze notities over de laatste fase in de levensloop van deze priester om over te gaan tot een aantal notities over zijn opvolger.

Dionysius Penners terug in Heerlen

Veel bijzonderheden zijn ook over pastoor Penners na zijn mislukte pastoraat in Schin op Geul niet bekend. We weten slechts met zekerheid dat hij terugkeerde naar zijn geboorteplaats Heerlen. Daar zag hij zich genoodzaakt zijn intrek te nemen bij particulieren, omdat de door hem vroeger bewoonde pastorie door een keizerlijk decreet van 16 februari 1807 aan de gemeente Heerlen was overgedragen.⁹ De door Penners aangetrokken huurder van het pand werd daarop onder druk gezet om het pand zo spoe-

dig mogelijk te ontruimen om het zo zijn oorspronkelijke bestemming, huisvesting voor de pastoor in functie, terug te geven. Penners had daarmee alle zeggenschap over deze woning verloren. Bij wie hij zijn intrek in 1807 genomen heeft weten we niet, maar volgens een aantekening van enkele jaren later verbleef hij toen bij een zekere Meijs.¹⁰ Als gevolg van zijn ontslag in Schin op Geul was hij voor de tweede maal iedere vorm van vast inkomen kwijt geraakt. Wanneer we hem moeten geloven zag hij zich gedwongen in armoedige omstandigheden verder door het leven te gaan. Geen wonder dat hem er alles aan gelegen was zijn levensomstandigheden te verbeteren. Met grote hardnekkigheid heeft hij zich ten overstaan van de verschillende machthebbers, die elkaar in slechts enkele jaren tijd zouden opvolgen, daarvoor ingezet. We gaan hem op dit terrein volgen.

Financiële perikelen

De eerste poging die Penners ondernam dateert nog uit de periode van het Frans bewind. Op 15 maart 1810 ging er een dringend verzoek naar de toenmalige prefect van het departement van de Nedermaas te Maastricht, Jean-Baptiste Roggieri,¹¹ om een tegemoetkoming in zijn financiële nood.¹² Het werd onderbouwd met niet minder dan twaalf episodes uit zijn priesterlijke loopbaan, alle erop gericht het hart van de prefect te vermurwen. Wegens de indringende manier waarop Penners terugblijkt op zijn eigen wederwaardigheden laat ik het stuk hier in zijn geheel volgen:

"Heerlen, Département de la Meuse Inférieure, Arrondissement de Maestricht, le 15 mars 1810.

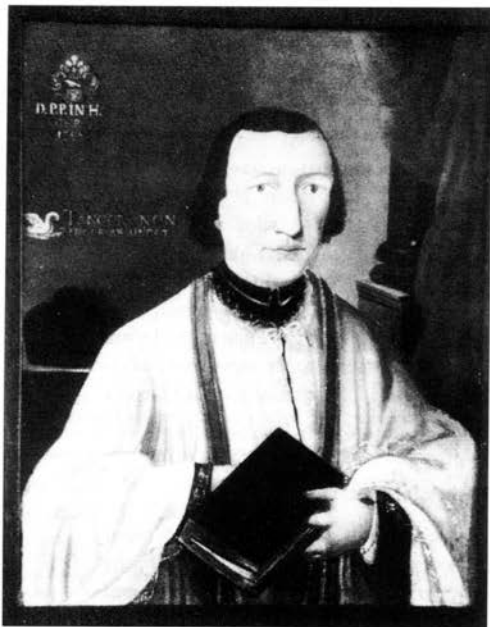
Denis Penners, ancien curé des communes Heerlen et Nieuwenhagen à Monsieur le

Préfet Roggieri, Baron de l'Empire etc. etc.

Monsieur le Préfet!

Je prends la liberté de vous exposer une douzaine de mes peines et d'en demander du soulagement.

1 J'ai assisté mon digne prédécesseur A. Mo-

Portret uit 1795 van Dionysius Penners, pastoor van Heerlen, uit de Maastrichtse collectie Van Oppen.

rees dans ses fonctions pastorales depuis 1780 jusqu'à l'année 1792.¹³

2 Mis en possession de la cure de Heerlen le 1er Septembre 1792 je n'ai pas quitté ce poste à l'approche des troupes Francaises dans ce païs.

3 J'ai prêté la Déclaration du 7. vendémiaire, celle du 19 fructidor etc.

4 J'ai administré seul (comme curé legitime) dans ce temps critique les communes de Heerlen et de Nieuwenhagen, depuis le 28 Août 1797 jusqu'au 6 mars 1803, non obstant la perte de ma pension de six cens florins de Hollande, accordés par le Conseil

d'Etat a La Haïe,¹⁵

5 J'ai été inscrit sur le tableau des pensionnaires ecclésiastiques le 19 pluviose an 7.¹⁶

6 L'Administration Centrale dit dans son ample arrêté: 'Que les droits de Denis Penners à une pension annuelle de 600 florins de Hollande sont établis d'une manière incontestable. Que privé de ce secours depuis le commencement de l'an 4¹⁷ il ne pouvait sans injustice lui être refusé plus longtems.'

7 Etant sans pension j'attends toujours l'effet de cette inscription.

8 Ladite Administration m'écrivit le 5 floréal an 7:¹⁸ 'Comptez toujours sur la bienveillance de cette Administration etc.etc.'

9. Fortement recommandé par une lettre des Conseils municipaux de Heerlen et de Nieuwenhagen, datée dus 27 fructidor an X,¹⁹ pour me faire maintenir dans mon poste, Monsieur J.J. Lemmens, Oratorien, m'a été substitué etc.²⁰

10 Etant desservant et indisposé à Schin sur Geule, j'ai appris tout d'un coup qu'un Décret Imperial en date du 16 Février 1807 donne la maison (comprise dans mon bail à vie) à la commune,²¹ qui depuis 1803 ne m'a pas donné la douceur annuelle de 50 florins de Hollande; la maison, dont les réparations nécessaires m'ont couté plus de six cens francs, sans aucune indemnité.

11 Je viens d'apprendre que je dois encore perdre les trois bonniers et 160 petites verges y compris la maison avec le jardin y attaché déjà perdue.²²

12 Etant maintenant plus pauvre qu'un ex-Récollet, qui est dans une pension de 500 francs, je vous prie très humblement, Monsieur le Préfet, de vouloir bien coopérer à l'amélioration de mon sort, au lieu d'en permettre la détérioration.²³

*En attendant du soulagement dans mes peines, j'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect
vôtre très humble
et très obéissant
serviteur Denis Penners."*

Het was waarlijk een indrukwekkend en triest verhaal. Voor een belangrijk deel viel de verantwoordelijkheid voor de gang van zaken terug op het Franse regime, dat zolang een toegewijd geestelijke met loze beloften aan het lijntje had gehouden.

Dat was duidelijk ook de indruk die bij de departementale overheid werd gewekt. Het stuk viel dan ook een bijzonder vlotte behandeling ten deel. Bij afwezigheid van de prefect liet de waarnemend raadsman, J.F. Hennequin, Penners weten dat hij zich onverwijld tot de minister van eredienst in Parijs had gewend om daar bij de centrale overheid het verzoek te ondersteunen.²⁴ Hij sprak de hoop uit dat hij daarmee een gunstige beslissing zou kunnen beïnvloeden en binnen niet al te lange tijd daarvan mededeling zou kunnen doen. Een kopie van de brief, die hij nog diezelfde dag naar Parijs deed uitgaan, stuurde hij mee om langs die weg de pastoor te overtuigen dat het geen loze woorden waren.²⁵

En inderdaad bepleitte Hennequin met verve een verbetering van de leefomstandigheden van "un malheureux vieillard qui se trouve réduit à la plus grande détresse". Hij releveerde in het bijzonder dat deze pastoor altijd zonder enige reserve aan de hem door het regime opgelegde verplichtingen had voldaan en bijgevolg een beter lot verdiende. Er verliep enige tijd voordat er antwoord kwam van de betrokken instanties in Parijs. Via het gemeentebestuur van Heerlen vernam Penners een van de prefectuur op 15 mei 1810 ontvangen bericht dat er een algemene maatregel op komst was om een pensioen toe te kennen aan geestelijken op het grondgebied van het vroegere België, die daarvoor in aanmerking kwamen.²⁶ Zoals we uit een later verslag van Penners weten was het vooruitzicht op een gunstige beslissing nog datzelfde jaar in rook

opgegaan. Op 16 augustus 1810 werden hem zelfs enkele restanten grondbezit ontnomen.²⁷ In het bewuste verslag van 21 maart 1814 wordt verder geen melding meer gemaakt van enige tegemoetkoming van de zijde van het Franse regime.²⁸

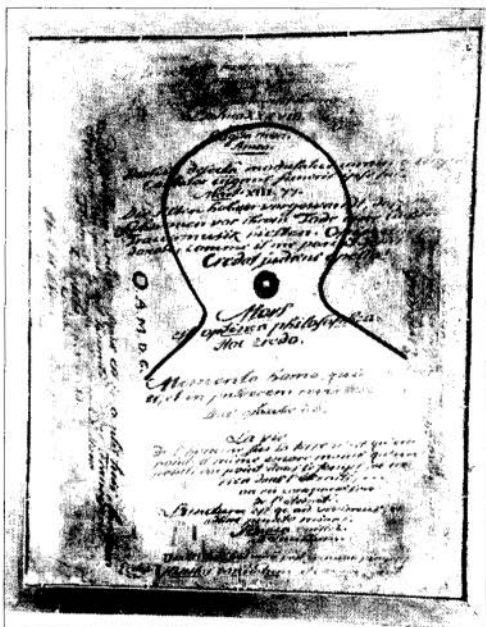

Foto van de achterzijde van het schilderij. De teksten zijn spreuken en levenswijsheden van Penners. Een scan bracht de contouren van een portret van een vrouw aan het licht. (SAH, fotocoll. nr 9498)

Geen wonder dat Penners een nieuwe poging waagde, toen vanaf januari 1814 een tweetal commissarissen namens de prins van Oranje in de vroegere generaliteitslanden opereerden om diens rechten veilig te stellen. Het waren de heren Bangeman Huygens en Van Hugenpoth tot der Beerenclauw.²⁸ Hij wist deze heren te bereiken en hen een nieuw verslag van zijn wederwaardigheden ter hand te stellen. Vermoedelijk hebben zij het doorgestuurd naar de bevoegde instan-

ties in Den Haag, waar het onafgehandeld is blijven liggen. In die richting wijst ook de omschrijving die op de achterkant van het stuk is aangebracht. Die luidt als volgt: "Memoire présenté par D. Penners, ancien curé de Heerlen et de Nieuwenhagen, aux Messieurs Huijgens et Hugensput (sic), Commissaires de Son Altesse Royale le prince d'Orange."

Aangezien het stuk gedateerd is op 21 maart 1814, werd deze omschrijving van de kanselarij in Den Haag aanzienlijk later in de loop van dat jaar aangebracht.³⁰ Dat betekende echter nog geenszins dat het ook werd afgehandeld. Dat gebeurde eerst in 1816, nadat Penners zelf met een schrijven van 13 mei 1815 aan het bestaan ervan had herinnerd³¹ en op 7 november van dat jaar een nieuw verzoekschrift had ingediend.³² Eerst dat initiatief zou eindelijk een positief resultaat gaan opleveren. Ook de tekst van dat nieuwe verzoekschrift laat ik hier in zijn geheel volgen, omdat het nu tot in detail de financiële perikelen van Penners weergeeft en zo enig inzicht verschaft in de huishouding van een priester onder het bewind van Koning Willem I.

"Heerlen, provincie Limburg, den 7. 9ber 1816. Aan Zijne Majesteit den Koning.

Sire!

Vertoont met schuldigen eerbied Dionisius Penners, inwoner van Heerlen, hoe dat hij door haar Edele Mogende de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden op den 27. August 1792 is benoemd tot Pastoor van Heerlen, welke benoeming op den 30. van denzelven maand door Zijn Eerwaarden den Heere Bisschop van Ruremonde is worden geconfirmeert.

In deze hoedanigheid heeft den requestrant deze pastorije van dien tijd tot den 8. november 1803 ten genooge van de overigheid en van de inwoners bedient, edog op

dezen tijd heeft de fransche regeering eene organisatie der pastorijen voorgenoomen, in welke hij niets is worden begreepen; eene ongerechtigheid, welke generallijk mishaaft heeft.

Dat alle zijne reclamen tegen deze handeling vrugeteloos zijn geweest, zelfs die tot verkrijginge van pensioen, zodat den requestrant de middelen van een eerbaar bestaan naar zijnen staat ende naar zijne hooge jaaren verlooren heeft, want zijne inkomsten bestaan in 't geheel maar in omtrent 72 guldens jaarlijks die de inwoners van het gehugt Welten hem geeven voor het lezen aldaar van eene misse met instructie des Zondags, en welke somme nog onzeeker is, en dan heeft hij van zijne ouders geërft eene jaarlijkse opkomste van 125 guldens.

Dit zijn, Sire, de middelen waarvan een 61-jaarg weerdels priester leven moeste als hij niet door de gelukkige omwenteling, die deze landen door Gods voorzienigheid bekoomen hebben,³³ onder het bestuur van een goed en geregt Vorst was worden gesteld en de troostrijke uitzigte verkreegen hadde van gepensionneert te worden.

Nog nooit heeft zig een onderdaan welkers klage gegrond waaren aan Uwe Z Majesteit vrugeteloos gewend en mit dit vertrouwe wende zig den requestrant ook aan Zijne Majesteit behage hem een pensioen te vergunnen overeenvoemde met zijn verlies, hetwelke bestaat:

1 uit het vast tractement aan hem gegeeven bij resolutie van de Edele Mogende Heeren Raaden van Staat in dato den 7. April 1794 ad f 600³⁴

2 het casueele aan de pastorije annex, ten minste f 1.000

3 in de door de fransche regeeringe mij weggenoomene huis en pastorijgoederen die haar Ed. Mog. den requestrant voor zijn leven vergunt hadde, en waarvan het voordeel kan geschetst worden ten minste te zijn f 60

Totaal f 1660

Tot staaving van het aangehaalde voegt den

requestrant hierbij in copien:

a zijn Doopattest;³⁵

b zijne institutie als Pastoor door den Bisschop van Ruremonde, denwelken Heer de acte daartoe van H. Ed. Mog. behouden heeft.³⁶

c de resolutie van H.E.M. waarbij het aengehaelt tractement verleent wierde en³⁷

d de erf of eigene pachtcedul door de fransche vernietigt.³⁸

Den requestrant is in het vaste vertrouwen dat Uwe Majesteit altoos gewoonte onderdrukte te begunstigen en te ondersteunen deze zijne smeeking niet zult van der hand weizen.

D. Penners"

Dit stuk moest natuurlijk wel de gebruikelijke procedure doorlopen. Daarmee was uiteraard tijd gemoeid. Vanuit Den Haag werd het doorgestuurd naar de gouverneur van de koning in de provincie Limburg, Charles de Brouckère.³⁹

Doodsprentje van Pastoor Penners. (Uit: LVH 1985 nr. 4)

Deze consulteerde op zijn beurt de burgemeester van Heerlen, J.G. Kemmerling. Op 8 november al verklaarde deze dat het verzoek van "deezn deugtsaamen van elk int generaal en van mej int bysondere geagden priester" alleszins in aanmerking kwam voor een positief besluit.⁴⁰ De toen hoogste gezagsdrager van het bisdom Luik, vicaris-generaal J. Barrett, werd eveneens geconsulteerd en naar zijn mening gevraagd, vooral aangaande het zedelijk gedrag van de oud-pastoor.⁴¹ Deze liet daarop in een reactie van 16 november weten dat hem niets negatiefs bekend was en dat ook hij het verzoek met zijn volle gezag kon ondersteunen.⁴² Deze beide waarderende oordelen werden door de gouverneur op 7 december naar Den Haag gerapporteerd, vergezeld van ook zijn volledige instemming. Baron Goubau, de Directeur-Generaal voor R.C. Eredienst,⁴³ voegde aan het inmiddels sterk gegroeide dossier op 31 december een omvangrijk positief advies toe.⁴⁴ Op 5 januari 1817 viel dan eindelijk een koninklijk besluit. Dat bevatte de toekenning van een jaarlijks uit te keren pensioen van 110 gulden, te rekenen vanaf 1 januari 1817. Daarvan ging dan op 21 januari een mededeling uit van het genoemde directoraat-generaal aan de betrokken instanties en aan Penners zelf.⁴⁵ De administratieve rompslomp, waarbij opnieuw verschillende instanties een rol speelden, zorgde voor nieuwe vertraging. Eerst op 2 april 1817 kon aan burgemeester Kemmerling de mededeling worden gedaan dat de zaak rond was. Hij moest er maar voor zorgen dat Penners hiervan bericht ontving. Op 16 april liet de burgemeester aan de gouverneur van de provincie weten dat de opdracht was uitgevoerd. Penners ontving vervolgens uitbetaling over het eerste trimester dat inmiddels was verlopen.

Het wat karig uitgevallen bedrag van

dit pensioen zal wellicht verbazing wekken. Het was echter geheel volgens de toen geldende regels. Goubau had ontdekt dat Penners als pastoor van Heerlen slechts elf dienstjaren had gehad. Op basis daarvan had hij overeenkomstig een Koninklijk Besluit 21 augustus 1815/71 voor elk jaar recht op een zestigste deel van het geschatte jaarlijks inkomen van 1660 gulden. Dat kwam dus neer op de 110 gulden die als pensioen werd toegekend. Strikt genomen was het dus helemaal in orde. Men mag aannemen dat Penners wel op wat meer gerekend had.

Het was nochtans voor Penners een aanmoediging om nog een poging te wagen het keizerlijk decreet dat hem van een eigen woning beroofd had ongedaan gemaakt te krijgen. Op 13 december 1817 richtte hij zich met schrijven van die strekking tot de gouverneur in Maastricht.⁴⁸ Hij sprak zijn verwachting uit door diens medewerking "la satisfaction la plus entière" te krijgen van het onrecht dat hem door het bewuste keizerlijk decreet was aangedaan. Het mocht niet baten. De gouverneur berichtte hem op 5 januari 1818 dat hem na zorgvuldig onderzoek van de betreffende stukken was gebleken dat er van zijn kant niets aan te doen viel.⁴⁹ Wellicht met de bedoeling de pil wat te vergulden gaf hij de vingerwijzing dat misschien een beroep op de koning in hoogsteigen persoon tot een beter resultaat zou kunnen leiden. Ik beschik over geen enkele aanwijzing dat Penners op deze suggestie is ingegaan. Het bleef dus zoals het was.

Verdere wederwaardigheden van Penners

Niet lang daarna heeft het er nog even naar uitgezien dat hij dan toch nog aan de bak zou komen. Na een hele reeks verwickelingen en schandalen rond zijn persoon had pastoor Henri Cleven, de

man die in 1805 met zoveel eervolle qualificaties was binnengehaald, de benen genomen. Volgens een bericht van de heren kerkmeesters, waarmee hij jaren overhoop had gelegen, was hij op 6 juni 1817 's morgens in alle vroegte vertrokken en teruggekeerd naar zijn geboorteplaats in België.⁵⁰ Hij had nog voor een laatste verrassing gezorgd. Toen de kerkmeesters de openstaande pastorie binnenkwamen, vonden zij de leegstaande geldkist op tafel. De inhoud met de bijbehorende sleutels was door Cleven bij zijn vertrek meegenomen. Dit plotselinge intermezzo had voor Penners onverwachte gevolgen. Op 14 juni 1817 kreeg hij het verzoek op de eerstvolgende zondag beschikbaar te willen zijn voor de verzorging van de Hoogmis met bijbehorende instructie.⁵¹ Men wist hem dus kennelijk te vinden.

Er was meer aan de hand want de gemeenteraad, met aan het hoofd burgemeester Kemmerling, had zich al op 16 mei van dat jaar bij vicaris-generaal Barrett ingezet voor een eventuele herbenoeming van Penners voor de Pancratiuskerk in Heerlen.⁵² Het pleidooi maakte melding van het hem in 1803 verleende ontslag en stipte daarbij aan dat men geen maatregelen had getroffen om in het verder levensonderhoud van de priester te voorzien. Waarom dit gebeurd was, zo verklaarde men, was men nooit te weten gekomen. Wel koesterde men de stellige overtuiging dat daarmee voor Heerlen een periode van beproevingen was aangebroken, die voorkomen was geworden, wanneer "ce respectable, paisible et vertueux prêtre, réunissant toutes les bonnes, qualités requises pour occuper l'état de curé qui lui a été otté (sic) si injustement, aurait resté en place".

Men kon het zich in Luik voor gezegd weten. De curie daar had er nochtans geen oren naar. Reeds op 25 juni

kreeg kapelaan Minis bericht binnen dat hij door de autoriteiten in Luik met alle volmachten voor het waarnemen van de openstaande functie was bekleed.⁵³ Nog op diezelfde dag deelde hij dit mee aan het kerkbestuur en verzocht als zodanig erkend te worden. Dat gebeurde. De heren wisten daarop de verdwenen pastoor Cleven te vinden en richtten tot hem het verzoek alle sleutels en registers over te dragen en hem in staat te stellen zijn functies uit te oefenen.⁵⁴ De geschiedenis vermeldt niet, of Cleven zich gehaast heeft om aan dit verzoek te voldoen. De benoeming van Minis had echter slechts een voorlopig karakter. Niet

lang daarna werd Jan Christiaan van der Heijden tot pastoor van Heerlen benoemd.⁵⁵ Voor Penners was het aan hem gericht verzoek van 1817 een klein lichtpuntje. Het was niet te achterhalen hoe hij op een eventuele herbenoeming zou hebben gereageerd. Hij bleef tot aan zijn dood rustend priester. De respectabele grijsaard, zoals hij al in 1810 werd getekend, heeft het nog vele jaren uitgehouden. Hij overleed eerst op 28 juni 1836 op een leeftijd van 91 jaar in zijn geboorteplaats Heerlen. Na het ongelukkig verlopen intermezzo te Schin op Geul van 1806-1807 was hij niet meer actief geweest.

Noten:

1. GAM, Archief officialaat/commissaire épiscopal, inv.nr. 11.
2. Zie daarover uitvoerig mijn opstel over Geerts in: LvH 46 (1996) 15-35.
3. Enkele biografische bijzonderheden in het Heemkundeblad van Schin op Geul bij een overzicht van inwoners van Oud-Valkenburg in 1796. Daar zijn ook de namen te vinden van zijn echtgenote en twaalf leden van zijn personeel.
4. J. Habets en W. Goossens, *Geschiedenis van het tegenwoordige bisdom Roermond en van de bisdommen die het in deze gewesten zijn voorafgegaan*, deel IV. Roermond 1927, 113-114. In 1798 wist hij zich door de vlucht te onttrekken aan deportatie wegens zijn weigering de eed van haat af te leggen. Hij hield zich schuil in de grotten van Valkenburg, en deed van daaruit priesterlijk werk; zie A. Welters, *Bijdragen tot de geschiedenis van de parochie S.S. Nicolaas en Barbara, III. De kapellen van Valkenburg*, 98-101.
5. Enkele bijzonderheden over deze Heerlense kapelaan in mijn opstel 'Het mislukte pastoraat van Dionysius Penners in Schin op Geul' in: LvH 46 (1996) 15-36.
6. W. Goossens, *Aantekeningen over Schin op Geul*, in: PSHAL 58 (1922) 93-102; Weusten, *Pastors in de parochie Schin op Geul*, in: Heemkundeblad Schin op Geul, nr. 6, november 1994, 18-22.
7. De volgende bijzonderheden werden ontleend aan de parochiekroniek in: GAM, Archief van de parochie Schin op Geul, inv.nr. 12, 64.
8. Enkele stukken daarover in: RAL, Archief van de proosdij Meerssen, inv.nr. 624.
9. De bewogen geschiedenis van de huisvesting van pastoors en predikanten te Heerlen heb ik uitvoerig uiteengezet in: 'Verhoudingen tussen rooms en protestants in de Franse tijd: rumoer om het simultaneum en de pastoriewoningen in Heerlen', in: *Ontgonnen verleden. Opstellen aangeboden aan Louis Augustus* (in druk).
10. Bij de ondertekening van het hierna te noemen verslag van zijn wederwaardigheden uit 1814.
11. H. Hardenberg, *Inventaris der archieven van het Arrondissement Maastricht en van het Departement van de Nedermaas* (Den Haag 1946), LXXII-LXXXIII.
12. Het stuk bevindt zich met enkele bijlagen in RAL, FA inv. nr. 2036.
13. Bijzonderheden over zijn werkzaamheden in Heerlen in de door mij in dit blad gepubliceerde bijdragen, in het bijzonder: 'De benoeming van Dionysius Penners tot pastoor van de Sint Pancratius te Heerlen in 1792', in: LvH 32 (1982) 1-15, 25-36, 53-64.
14. Resp. 7 vend. an 4 (29 sept.1795) en 19 fruct. an 5 (5 sept.1797); uitvoerig toegelicht in mijn bijdrage: 'Een bedigd priester in de Franse tijd. Pastoor Penners verdedigt de door hemafgelegde 'déclaration' en de 'eed van haat' ten overstaan van zijn parochianen', in: LvH 35 (1985) 151-174.
15. Bijzonderheden daarover in: 'De bezoldiging van de pastoors te Heerlen en Voerendaal' in: LvH 34 (1984) 13-25.

16. 19 pluv. an 7 (7 februari 1799); stukken daarover in RAL, FA inv.nr. 1986.
17. Dat jaar begon volgens de toenmalige tijdrekening op 23 september 1795.
18. 24 april 1799.
19. 14 september 1802.
20. Bijzonderheden over diens benoeming in: 'Beschouwingen rond de aanstelling en beëdiging van de eerste kantonpriesters in het bisdom Luik na de afsluiting van het Concordaat in 1801, in het bijzonder in het departement van de Nedermaas' in: PSHAL 115 (1979) 409-473, vooral 448-451.
21. Enkele administratieve stukken over dit keizerlijk decreet in: RAL, FA inv.nr. 183, waaronder ook de tekst van het decreet.
22. Het is mij niet duidelijk, of hij hier goederen in Heerlen dan wel in Schin op Geul op het oog heeft; zeker is dat, althans volgens de parochiekroniek van Schin op Geul, in 1809 aldaar pastoriegoederen werden verkocht. De vraag is dan echter wat Penners daar nog mee van doen had.
23. Volgens een kener van dit tijdvak, waren 500 franken niet voldoende om rond te komen; zie J. Leflon, *La crise revolutionnaire, 1789-1845 (Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours, t.XX)*, Paris 1951, 216.
24. Hardenberg, a.w., LXIV noemt hem onder de conseillers de préfecture over de jaren 1800-1814. Hij was waarnemend prefect geweest na het vertrek van Loysel en vóór de komst van diens opvolger Roggieri.
25. De kopie bevindt zich onder de stukken van RAL, FA inv.nr. 2036.
26. T.a.p.
27. De betreffende passage in het hierna genoemde verslag van 1814 doet toch weer denken aan goederen in Heerlen.
28. Het stuk bevindt zich in RAL, PA, inv.nr. 10.
29. W. Jappe Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen, dl. II*, Assen 1974, 152.
30. Het aan Willem I toegekende 'Altesse Royale' kreeg toen pas enige zin.
31. RAL, PA, inv.nr. 719, onder nr. 448.
32. Het stuk bevindt zich in het dossier van de Staatssecretarie, ARAH, SS, inv.nr. 353 KB 5-1-1817/7.
33. Duidelijk een oordeel dat wordt uitgesproken 'pour besoin de la cause', want ook ten opzichte van de Fransen had Penners zich trouw rege-
34. ringsgezind getoond en bij gelegenheid had hij dit ook speciaal gereveleerd.
35. Zie het onder noot 15 genoemde artikel.
36. Het dooppattest vermeldt als datum: 10 juli 1755 en werd op 8 november 1816 ondertekend door burgemeester J.G. Kemmerling van Heerlen. Deze heeft zich op verschillende manieren ingespannen voor de belangen van Penners.
37. Het onder noot 32 genoemde dossier bevat de acte van deze institutie door bisschop Ph.D. van Hoensbroeck (1775-1793) van 30 augustus 1792 en zijn installatie op 1 september d.a.v. door deken F.A. Driessens.
38. Een extract-resolutie van 7 april 1794 in Nederlandse en Franse tekst.
39. Ook van deze pachtcedule een extract uit Heerlense registers, bemiddeld door burgemeester Kemmerling onder datering van 15 september 1792.
40. Zie enkele stukken in het dossier van RAL, PA inv.nr. 10.
41. RAL, PA inv.nr. 721 onder nr 288; zie ook verbaal van 13 november in PA inv. nr. 909 onder nr 6.
42. Over diens positie in deze moeilijke jaren, zie: Habets en Goossens, IV, 244-250.
43. RAL, PA inv.nr. 911 verbaal van 7 december.
44. M.J.F.G. baron Goubau d'Hovorst (1757-1836) was van 1815 tot 1826 directeur-generaal voor de Zaken der R.C. (rooms-katholieke) Eredienst.
45. Zie noot 33.
46. RAL, PA, inv.nr 914.
47. Ibidem, inv.nr 722 onder nr 759.
48. Ibid. inv.nr. 920 nr 9.
49. Ibid. inv.nr. 943 en het hierna te vermelden verbaal.
50. Ibid. inv.nr. 943 een verbaal van 5 januari 1818 onder nr. 12.
51. Aldus een bericht van deze heren van 7 juni 1817 aan Partouns in Maastricht, in SAH, ASPH, inv.nr 32, register 1620-1924 onder nr. 1.
52. T.a.p., onder nr. 2.
53. GAH, ASPH, inv.nr. 2666.
54. SAH, ASPH, t.a.p., onder nr. 4; over Minis of Mienes zie: Habets en Goossens, a.w., IV, 149 en noot 1.
55. SAH, ASPH, t.a.p. onder nr. 5.
56. Hij was er pastoor van 1817 tot 1835 en vanaf 1833 deken van Heerlen-Kerkrade; Habets en Goossens, IV, 149.

A. FRINGS

Mgr.ir. H.J.H. BEMELMANS, PASTOOR- DEKEN VAN HEERLEN (1945-1964)

Henricus Joannes Hubertus Bemelmans werd geboren op 25 oktober 1892 te Bingelrade. Hij was de eerste ingeschreven leerling van het destijds pas opgerichte Bisschoppelijk College te Sittard en ging later filosofie en theologie studeren aan het groot-seminarie te Roermond. Op 24 maart 1917 werd hij door mgr. Schrijnen, bisschop van Roermond, tot priester gewijd. In datzelfde jaar ging hij naar de Landbouwhogeschool te Wageningen waar hij de ingenieurstitel haalde. In 1923 kwam hij terug naar Limburg en werd directeur van de Landbouwwinterschool te Roermond en later (1932) directeur van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (L.L.T.B.). Ook was hij redacteur van 'Land en Vee'. Voor de Boerenbond was hij tijdens de crisis van de jaren dertig een ware steun en toeverlaat. Voorts trad hij op als docent aan de Landbouwhuishoudschool te Posterholt, waar hij voornamelijk belast was met de opleiding van leraressen. In 1930 richtte ir. Bemelmans de Katholieke Limburgse Boerinnenbond op en bleef hiervan tot na de oorlog het adviseurschap vervullen.

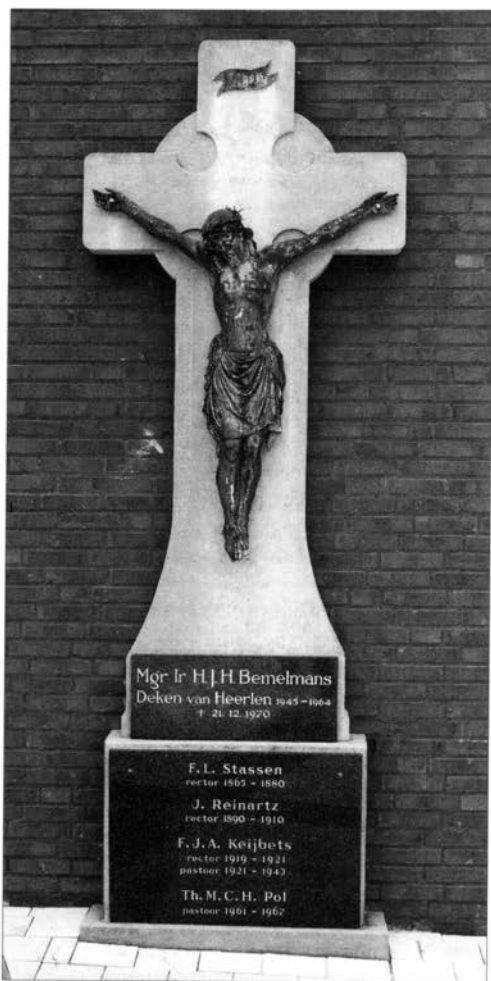
Tijdens de oorlog profileerde hij zich als een felle tegenstander van het Duitse bewind en inspireerde hij de boeren tot tegenwerking en sabotage. 'Waar zij aankomen, laten wij kapot gaan', was zijn stelregel. Deze houding leidde ertoe dat hij reeds op 24 september 1941 werd gearresteerd en als gijzelaar terechtkwam achtereenvolgens in Buchenwald, Haaren, St. Michielsgestel en Vught. Na

In onze nieuwe rubriek *Bekend in de Mijnstreek* lichten wij in elke aflevering met behulp van een korte levensschets een persoon toe. Deze heeft in het verleden zijn maatschappelijke sporen verdiend in het gebied dat werd aangeduid als 'de Oostelijke Mijnstreek'. Die sporen kunnen op velerlei terrein te vinden zijn: wetenschap, kerk en religie, openbaar bestuur of de mijnbouwindustrie.

zijn herkregen vrijheid op 17 september 1944 keerde hij spoedig terug naar Bingelrade en vervolgens naar Roermond.

Voor korte tijd, zoals zou blijken. Het Limburgs Dagblad van 30 juli 1945 meldde namelijk dat Z.H. Exc. mgr. dr. G. Lemmens, bisschop van Roermond, de heer ir. H.J.H. Bemelmans, directeur van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond benoemd heeft tot pastoor-deken van Heerlen. Hij volgde hiermee de deken P.P.J. Nicolaye op. Dekan Bemelmans werd op 4 maart 1948 benoemd tot kanunnik van het kathedraal kapittel van het bisdom Roermond.

Het jaar 1957 was gedenkwaardig voor mgr. Bemelmans. Op 11 februari werd hij door de Paus benoemd tot Geheim Kamerheer. Op 28 april vierde hij zijn veertigjarig priesterschap. Naar aanleiding van deze gebeurtenis werd door de parochianen een uurwerk, met een Westminster-slagwerk, voor de toren van de St. Pancratiuskerk geschonken. Bemelmans verraste zijn parochianen echter door vlak voor zijn jubileum een

Het grafmonument van H.J.H. Bemelmans op het nieuwe Rector Poelsplein in Welten. Dit monument afkomstig van het nabijgelegen kerkhof is tevens een eerbetoon aan andere zielzorgers in de parochie. (foto: J. Bartholomé)

boekje uit te brengen over de parochie, genaamd 'St. Pancratiuskerk'. Op 13 mei tenslotte vierde hij zijn veertigjarig lidmaatschap van de L.L.T.B., waarvan 25 jaar als geestelijk adviseur.

Mgr. ir. Bemelmans bleef deken tot 1 no-

vember 1964, zodat hij dit ambt negentien en een half jaar had bekleed. Na zijn emeritaat betrok hij de woning van de aalmoezenier Adams aan de Weltertuynstraat 32. Zijn afscheid werd uitgebreid gevierd op 22 november. Als deken heeft hij veel aandacht besteed aan de verruiming en modernisering van de kerk. Daarnaast heeft hij zich verdienstelijk gemaakt voor het onderwijs in Heerlen als voorzitter van de parochiale schoolvereniging. In februari 1965 werd hij benoemd tot bisschoppelijk commissaris van deze vereniging. In 1965 ontving hij de 'Gouden Insigne van Imkers' van de L.L.T.B. Bij gelegenheid van zijn vijftigjarig priesterjubiläum op 2 april 1967 ontving mgr. Bemelmans de zilveren legpenning van de stad Heerlen. Het was de eerste maal dat de legpenning van de stad Heerlen werd uitgereikt. In verband met een in 1968 gestelde leeftijdsgrens van 70 jaar trad hij in dat jaar af als kanunnik en werd hij benoemd tot erekanunnik.

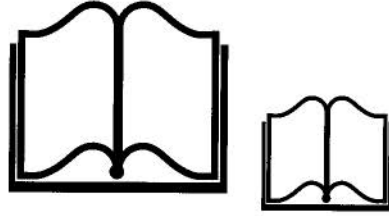
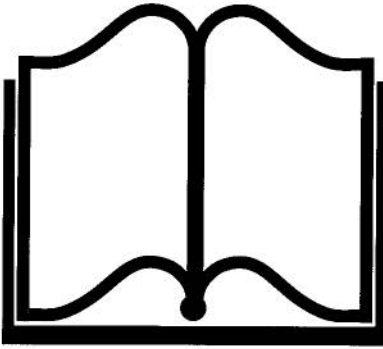
Hij kwam tijdens zijn laatste levensjaren nog verschillende keren in de publiciteit met zijn protestacties tegen de opheffing van het celibaat. In oktober 1969 startte hij de actie 'Behoud Celibaat' door middel van het zenden van een rondschriven naar de priesters in het bisdom Roermond.

Hij is overleden op 21 december 1970 in het De Wever-ziekenhuis en werd begraven op het kerkhof van Welten. Mgr. Bemelmans was officier in de orde van Oranje Nassau en ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw.

Geraadpleegd:

SAH, Persberichtencollectie sub 'Bemelmans'. J.C.G.M. Jansen en W.J.M.J. Rutten, Geschiedenis van de landbouw in Limburg in de twintigste eeuw. Leeuwarden/Mechelen 1992, hoofdstuk V.

SIGNALEMENT

Citoyens en zielen in Kerkrade in 1796

L. Augustus, H. Latten en L. Nijsten-Höfte (eds.),
(Fontes Rodenses, nr. 3). Kerkrade, 1996.
120 pagina's, geïll. Prijs: f 25,-

In 1966 werd de stichting Fontes Rodenses opgericht met als doel de bevordering van het onderzoek naar de geschiedenis van het voormalige land van 's Hertogenrade. Na lange jaren van werken in relatieve stilte (archiefonderzoek tot vér over de landsgrenzen heen, het vaak moeizaam verzamelen en bewerken van bronnenmateriaal), is kennelijk nu de tijd aangebroken om te oogsten.

In de reeks Fontes Rodenses zijn de afgelopen jaren inmiddels reeds verschenen: Rolrekeningen in het land van 's Hertogenrade 1356-1357, 1374-1384 (Kerkrade, 1991) en De Brabantse lenen tussen Maas en Rijn, opgetekend door Jan Stoot ca. 1350 (Kerkrade, 1994). Deel III in de reeks vormt qua onderwerp en tijd niet echt een logisch vervolg op de voorgaande publicaties. Citoyens en zie-

len in Kerkrade in 1796 geeft geen inzicht in de financiële (machts)verhoudingen zoals die in het land van Rode in de veertiende eeuw golden, maar geeft een beeld van de bevolkingssamenstelling in Kerkrade op het eind van de roerige achttiende eeuw. Tóch is de onderwerpskeuze mijns inziens verdedigbaar; het 'recente' verleden spreekt wellicht nog steeds een grotere groep mensen aan dan de verderaf liggende tijd van de 'duistere middeleeuwen'. Bovendien bereikt men met Citoyens en zielen niet alleen historici, maar ook de sterk groeiende groep van genealogen.

Citoyens en zielen is evenals de eerdere publicaties van Fontes Rodenses vooral een bronnenboek. De bevolkingslijsten die in 1796 op last van de Franse bezetter door de lokale wereldlijke autoriteiten werden vervaardigd, kunnen dankzij deze publicatie vergeleken worden met de parochianenlijsten zoals die door de plaatselijke zieleherders werden bijgehouden. Dankzij deze registers kunnen wij ons een beeld vormen van de gezinssamenstelling in Kerkrade, de leeftijd en het beroep van haar inwoners en de ligging van de huizen.

De lijsten worden vooraf gegaan door een toegankelijk geschreven en zeer degelijke historische inleiding. Jammer is echter dat de inleiding vooral beschrijvend van karakter is. Nergens wordt bij-

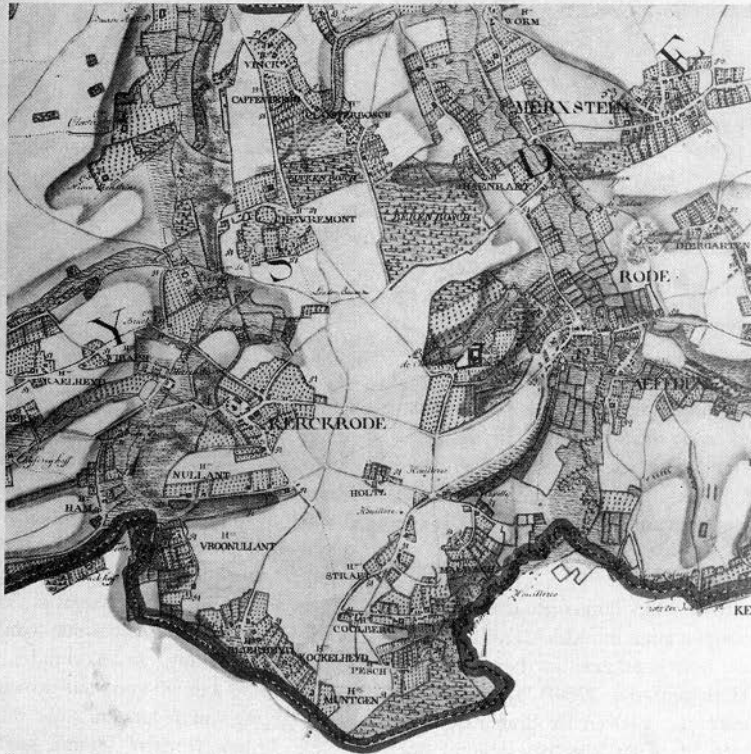
voorbeeld duidelijk waarom de redactie juist voor dit onderwerp gekozen heeft, of waarom de Franse autoriteiten niet gewoon de parochianenlijsten gekopieerd of zelfs onteigend hebben, zoals dit bijvoorbeeld met de doop, trouw en begraafregisters wél gebeurd is.

Deze detailkritiek neemt echter niet weg dat Citoyens en zielen in Kerkrade

in 1796 een zeer waardevolle bijdrage vormt voor de bestudering van de Kerkradse geschiedenis. De bruikbaarheid van het boek wordt nog verder vergroot door de indexen op familie- en plaatsnamen, de verklarende woordenlijst en de beroepenlijst op naam en frequentie.

M. Kockelkoren

CITUYENS EN ZIELEN IN KERKRADE IN 1796

FONTES RODENSES 3